

FIGYELŐ

A HEIMWEHR MÚLTJA, JELENE ÉS JÖVŐJE

A Z ÖSSZEOMLÁS következményei Ausztriát sem kímélték meg.

A huszonhét millió lakosú császárságot lakosságának és területének egyötödére zsugorították össze. Megfosztották iparának gócpontjaitól és — gazdasági erőforrások híján — koldussorsra juttatták. A kétmillió császárváros, amelyben a monarchia szíve lüktetett, hatmillió kis, életképtelen államnak fővárosává degradálódott. Ebbe a háború alatt kiéhezett városba, amelyben Német-Ausztria lakosságának egyharmada lakik, zsúfolódtak össze Czernowitztól Sarajevóig az egykori császárság hivatalnokainak és katonáinak százezrei, hogy a nyomort fokozzák és a Veszett háborút követő atmoszférát még súlyosbítsák. Ahol pedig nagy a nyomor, ahol sok a munkanélküli, ahol máról-holnapra trónok dőlnek össze, ott szükségszerűen burjánzik a gaz, ma gyújtóanyagra a féktelen izgatás és alakul ki egy új világ, amely a múlt emlékeivel szakít, vagy legalább is szakítani akar.

Mindezek ellenére Ausztria elkerülte Magyarország és München sorsát és leküzdötte a kommunizmus első rohamát. Erre az ellenállásra Ausztriát demokratikus berendezése és még a békében jól kiépített pártkeretei képesítették. Ezeket a kereteket a szocialisták több helyt behorpasztották ugyan, de összetörni nem tudták. A polgári pártok az egymást követő választásokon visszahódítottak ugyan egy-egy elvesztett állást, de tulajdonképpen ellentámadásba nem mehetek át. Nem rendelkeztek ehhez a szükséges lendülettel, merészséggel és a nagy tömegek lelkét megfogó és magával ragadó programmal. Közben, hogy a vidéki szocialisták terjeszkedésének gátat emeljenek, azt a kellően át nem gondolt javaslatot tették, hogy Bécsset külön tartományvá alakítsák át. Ezzel Bécsset magára hagyták és a szocialistáknak véglegesen kiszolgáltatták. Kárpótlásul még azzal sem vigasztalhatták magukat, hogy a szocialisták tevékenységét lokalizálják.

A szocialisták abszolút többséggel rendelkezvén a bécsi városházán és a bécsi tartománygyűlésen, Bécsset egyeduralmuk fellegrárává építették ki. Céljuk elérésére fegyvertárukba iktatták a hazugságot, a rágalmat, a szabad szerelem és az ateizmus propagálását, éppúgy mint az egyéni és szakszervezeti terrort. Lelkileg közel állván Moszkvához, a szocializmusból és a kommunizmusból az „ausztromarxizmus“ mixtum compositumát termelték ki, amely formailag ugyan még szocializmusnak tekinthető, erkölcsi és világnézeti tartalmát illetően azonban a bolsevizmustól csak gyenge ámyalattban különbözik. Mindebből logikusan folyt az a felfogás, hogy Bécsset általában Moszkva előőrsének tekintették. Ezt a feltevést igazolta 1927 véres július 15-e, amikor a bécsi igazságügyi palota égő romjai végre a legközönyösebb polgár nyugalma is fölkaparták. Seipel genialis sakkhúzással térdre kényszerítette ugyan a szocialista vezetőséget, de azért e naptól kezdve mind általánosabbá vált a felfogás, hogy sem trükkel, sem taktikázással, hanem csak határozottsággal és erős kézzel menthető meg Ausztria a bolsevizmustól. Mivel a Heimwehr akkor Tirolban és Stájerországban is elfojtotta a szocialisták megmozdulását, érthető, hogy a pol-

gárság bizalma ösztönszerűleg feléje fordult. A Heimwehr azóta tényleg döntőleg nyúlt bele Ausztria történetébe.

A Heimwehr megalakulása és megszervezése az 1919 és 20-as évekbe nyúlik vissza. Eredeti célja és rendeltetése volt a karintiai határok megvédése az előnyomuló jugoszlávokkal szemben. Ezt a hivatását sikerrel töltötte be. A karintiai népszavazás után a Heimwehr alakulatai nem oszlottak fel, bár egyelőre határozott céljuk nem volt. A szocialisták térhódítása azonban csakhamar új feladat elé állította őket. Ez pedig a szocialisták visszaszorítása volt. Stájerország és Tírol paraszttömegei, kik ellenséges szemmel nézték a szocialisták hatalmának a megnövekedését, lelkesen fogadták a Heimwehr vezéreinek táborbaszólítását. Mikor 1927 július 15-én a bécsi szocialisták forradalmi kísérlete kirobbant, a Heimwehr szervezeteinek kiépítését már befejezték a két említett tartományban. Ott a szocialistákat könnyű szerrel lefegyverezték. Ezzel lényegesen hozzájárultak a bécsi zavargások letöréséhez.

Ami ezután történt, az már csak szükségszerű következménye volt a júliusi vörös napoknak. Steidle, a tiroli és Pfriemer, a stájer Heimwehr vezére kiléptek a két tartomány határai közül, hogy a Heimwehrt immár országosan megszervezzék. Lépésről-lépésre, de következetes céltudatossággal tölték állásaikat Bécs felé. 1921 október 6-án Wienemeustadtban az első nagy erőpróbara került a sor. Bár az előre megjósolt összetűkezés elmaradt, október 6-a mégis fontos dátum a Heimwehr történetében. Ezen a napon küzdötte ki a szabad fölvonulás és az utca szabadságát. Közben a szervezés munkája tovább folyt. Az idei tavasszal a gyűri mind szűkebbre szorult Bécs köré. A lelkesedés, amellyel a Heimwehrt Bécs közelében is fogadták, meghatványozta vezetőségének és szervezőinek munkakedvét. Lavinaszerűen újabb és újabb szervezetek csatlakoztak hozzá. Ezek között volt az Alsóausztriai Gazdaszövetség 100.000 tagjával. A vezetők most kiadták a Marsch auf Wien jelszavát. A jelszó gyújtott, de a legképtelenebb találgatásokra is adott alkalmat, ámbár csak jelképesen kellett értelmezni. A Marsch auf Wien csakhamar valósággá vált. A Heimwehr felvonulásai és gyűlései az ősz kezdetén Bécs utcáit is megszabadították a szocialisták eggeduralmatól és terrorjától. Bécs polgársága fellélekzett.

A Heimwehr nem párteberek mozgalma és alkotása. Az egyes pártok ezért vegyes érzelmekkel figyelték és kísérték fejlődését. Minden pártban voltak ugyan hívei, de ellenfelei is. Kunschak, a Keresztényszocialista Párt elnöke még két hónappal azelőtt is „Maulhelden und Maulaufreisser“-eknek mondotta a Heimwehr vezetőit. Seipel azonban már mint kancellár is rokonszenvezett a mozgalommal. Amióta április 3-án megvált a kancellári széktől, rokonszenvét többé nem titkolta és ismételtelen minden kétértelműség nélkül hitvallást tett a Heimwehr mellett. E miatt többször gáncsolták is és azzal a szemrehányással illették, hogy segített felidézni a szellemeket, amelyeket már többé nem tudnak visszaparancsolni. Streeruwitz kancellár nem hitt a Heimwehr fenyegetéseiben. Lemondása előtt néhány nappal azzal ütötte el a Heimwehrről szállingózó híreket, hogy a dátumra bemandott puccs sohasem vált be. Nem vette észre Streeruwitz, hogy a nyár folyamán a közhangulat megváltozott és az erőviszonyok a Heimwehr javára lényegesen eltolódtak. Akkor, mikor a Heimwehr és a vele rokonszenvező polgárság a szocialisták hatalmának letörésére az utolsó rohamra indult, Streeruwitz leült a zöld asztalhoz, hogy velük egy koalíciós kormány lehetőségeiről tárgyaljon. Érthető, hogy a Heimwehr ezért élesen támadta a kancellárt. A fonák helyzetnek véget vétett a nemzeti kisgazdapárt, a Landbund, amely megérezte a kritikus pillanat történelmi jelentőségét és magáévá tette a Heimwehmek az alkotmány megváltoztatására vonatkozó követeléseit, ami

egyenlő volt a Streeruwitz-kormány bukásával, A bukás huszonnégy órán belül valóban be is következett és az új kormányt Schober bécsi rendőr-főnök alakította meg.

Schober Ausztriának egyik legképzettebb hivatalnok és keményöklű férfi, akit a szocialisták az 1927 július 15-i zavargás erőes elfojtása miatt következetesen csak mint „Bhithund“-ot és „Massenmörder“-t emlegetnek. Bár nem tagja a Heimwehnek, mégis átvette programjába annak úgyszólván összes követeléseit. Kormányának, az „erős kéz és a tekintély kormányának“ a megalakulása a Heimwehnek érdeme. A Heimwehr rövid két év alatt tartományjellegű szervezethől az egész országot behálózó szervezetté lett, amely, ha nem is ragadta magához Ausztria politikájának a vezetését, azt ma már lényegesen befolyásolja.

A Heimwehr eddig kétségkívül nagy munkát végzett. Ez a munka azonban feladatának csak az első és bizonyos a könnyebbik fele. Kérdés, vajjon feladatának másik részét is ilyen sikeresen végzi-e el. A Heimwehr ugyanis, mint szervezet, nem egységes. Az egyes tartományok heimwehrjei messzenő önkormányzati szabadságot élveznek; Felső-Ausztriában például még az elnevezése is más, mint a többi tartományban. Bár pártpolitikai színezete nincsen, Tirolban mégis bizonyos fokig a Keresztényszocialista Párt exponensének tekinthető. Nemcsak, mert vezére, Steidle keresztényszocialista képviselő, hanem még inkább, mert a tiroli parasztság mindig konzervatív és erősen katolikus gondolkozású volt. Ezzel szemben Pfiemer, a stájerországi Heimwehr vezére burschenschaftler, s mint ilyen, politikai és még sokkal inkább világnézeti szempontból a Nagynémet Párthoz áll közelebb. Bizonyos fokig áll ez a Landbunndról is, amelynek éppen Stájerországban van legtöbb híve, s amely erősen radikális gazdasági programja és liberális világnézeti felfogása miatt a képviselőválasztáskor a keresztényszocialistákkal került legélesebben szembe. A Heimwehr híveit tehát nem annyira tételes igazságok, vagy elgondolások, hanem egyelőre inkább a szocialisták ellen irányuló akció és a vezérei kezébe tett eskü tartják együtt. Ha azonban a Heimwehnek messzebbre menő tervei vannak, a szocialisták leküzdése után részletes programot kell kidolgoznia. Akkor elválik majd, hogy tagjainak világnézeti problémákra, a politikára és a politikában követendő taktikára vonatkozó, sokszor egymást keresztező felfogását lehet-e közös alapra hozni.

Eddig ugyanis a Heimwehnek nem volt kidolgozott és részletes programja, de nem is volt rá szüksége. Míg az volta jelszó, hogy a szocialistákat kell letörni, részletes program, amely nem számolhat mindenkinek felfogásával és érzékenységével, esetleg veszélyeztette volna a mozgalom egységét és átütő erejét. Ennek azonban még a látszatát is el kellett kerülni. A szervezési munka befejezése és a Bécs elleni fölvonulás végkifejlődése magától érlelte meg a Heimwehnek az alkotmányreformra vonatkozó követelését, amelyet, mint előrelátható volt, minden párt magáévá tett, részint opportunizmusból, részint azonban meggyőződésből is, mert csak az alkotmányrevízió szüntetheti meg a Szociáldemokrata Párt befolyását az osztrák parlamentre és az osztrák politikára. Hogy Schober, aki az alkotmány reformját kormányprogramjába vette, azt tényleg meg is valósítja, hogy a Heimwehr, amely Schobernek bizalmat szavazott ugyan, de vele szemben azért várakozó állápontra helyezkedett, akaratát közvetlenül, vagy pedig az egyes polgári pártokon át akarja-e Schobere rákényszeríteni és hogy végül a Heimwehr a legközelebbi választásoknál mint külön párt lép-e fel, vagy pedig, megtartva pártokfeletti jellegét, azon lesz, hogy fel-fissítőleg hasson az összes pártokra: olyan kérdések, amelyekre ma a Heimwehr vezérei sem tudnak véglegesen választ adni.

A közeljövő fogja a Heimwehr további taktikáját és bizonyos fokig sorsát is eldönteni. Lehet, hogy Schober-kormány erélyes politikája fölslegessé teszi. Lehetséges azonban az a kombináció is, hogy Schober csak skartba teszi, hogy adandó alkalommal a küzdőtérre szólítsa. De az a lehetőség sincs kizárva, hogy a Heimwehr Schoberrel ellentétbe kerül és az ellentét minden következményét levonva, újra a maga útját járja. De akár ez, akár az a lehetőség valósul meg, ma egyöntetűen meg kell állapítanunk, hogy a Heimwehr eddig nagy, sőt bizonyos fokig honmentő munkát végzett. Olyan munkát, amelyet róla nemcsak a krónikás, de a történetíró is fel fog jegyezni.

KÖNIG ANTAL

AZ ANGOLSZÁSZ KÖZVÉLEMÉNY ÉS MI

AMERIKA

NEM RÉG történt meg egyik volt miniszterünkkel, hogy angliai propaganda körútja során egy meglehetősen tekintélyes város polgármestere mint Ausztria kiváló szülöttét üdvözölte és hogy volt miniszterünknek udvarias tiltakozása után némi bizalmatlansággal és csodálkozással vett tudomást az egykori Monarchia végérvényes felbomlásáról s arról, hogy Magyarországnak immár semmi köze Ausztriához, valamint a magyar állam polgárainak azon „sajátságos“ tulajdonságáról, hogy azok még a Monarchia idejében is csak Magyarországnak voltak a fiai.

Nos e tekintetben — nagy általánosságban — Amerikában sem sokkal különböző a helyzet. Amint általában a külföldön, úgy itt is, Magyarországot még mindig csak három dologról ismerik, amelyek közül a harmadik „ismeretjel“ a háború utáni újabb idők ‘különlegessége’. A „Goulash“ és a kizárólag piros frakkbán muzsikáló „Gipsy“ mellé bevonult a trónpretendensi és királyválasztási „rege“. Ez utóbbi újabban már annyira nyakára nőtt az előbbi kettőnek, hogy ma már az esetek 90%-ában ez az egyik legelső „kedves bók“, amelyet tíz percen belül minden körülmények között feltálnak a magyar vándornak. És elmondják legújabb értesüléseiket, hogy legutóbb mint azt a ‘Chicago Tribune’ is megírta (akkor már pedig muszáj, hogy hiteles legyen!) — egy „Bukaresten“ átutazó indiai maharadszával kapcsolatban is mennyit suttogtak efféle magyar trónpretendensi huncutságokról. Az emberek jóformán még arra sincs ideje, hogy e szármalmas szörnyűség hallatára kissé magához térjen, — máris a Bukarestet kell helyreigazítania Budapestre és rövid előadást tartani e fővárosok és országaik különbözőségéről. De alighogy ezt megtette, újabb „bókkal“ kedveskednek partnerei, akik közül az egyik, megtudván, hogy történetesen Budapestről való, minden átmenet és szemrebbenés nélkül elkezd dicsérni Csehszlovákiát, hogy az egy milyen szép ország, és hogy a magyarok milyen vendégszeretőek; „na és azok a szép magas hegyek Északon, akárcsak az Alpesek“. Hamarosan rájövünk, hogy ismét némi geográfiai fogalomzavarral állunk szemben. Mosolygásra nincsen ok, haragudni kár volna. Megmagyarázzuk, hogy „azok a szép magas hegyek“ a magyar alpesek, sajnos, éppen most nem tartoznak Magyarországhoz, de ettől függetlenül is általában és egyáltalán Magyarország fővárosa Budapest. Ez mindjárt jó alkalmat nyújt annak megmagyarázására is, hogy „Csehszlovákia“, mint ilyen, nem létezik, éppen úgy, ahogy csehszlovákok sem léteznek, kivéve Masarykot és Benest. A többiek vagy csehek, vagy mint az egykori magyarországi tótokat nevezik: szlovákok.

És hogy ez a Szlovákia arról is nevezetes, hogy egymillió szintisza magyarnak is hazája. Mindez legtöbb amerikai előtt teljesen újdonság. Legtöbbjük hamarjában nem is érti meg, vagy ha meg is ért, nem hiszi el. Mindkét típus közös abban a tekintetben, hogy három percen belül már el is felejtí, amit az ember mondott. Néha azonban a nyilatkozatok helyett kérdések is érkeznek. Szerény kérdések.

Megkérdezik például, hogy hol is van „most“ az a ‘Hungary’ és hogy mi az a „Jugoszlávia“? mi történt Szerbiával, hogy az most nincs rajta a mappán? Es így tovább... Csupa szemrebbetés nélküli, természetesnek talált, megtörtént érdeklődés. A helyzet e tekintetben nemcsak lesújtó, de némileg érthetetlen is. Hiszen köztudomású, hogy az amerikaiak az év háromnegyedrészt európai kirándulásokon utaztatással töltik. Hogy van az mégis, hogy az európai geográfiával állandóan hadilábon állanak? Egy európai, ha elvetődik más világtájakra, még az egyes házszámokra is emlékszik, nemhogy Bukarestet (ha volna még egy) Budapesttel, vagy a cseh köztársaságot (ha volna még egy) Magyarországgal Összetéve. Annak a gentleman-nek, aki egy ízben — ismét Budapesttel kapcsolatos kijelentésemre — látván nem titkolt meglepetésemet, azt találta felelni, hogy ő nem egészen érti az európaiak geográfiai „türelmetlenségét“, hiszen „önök között is biztos sokan vannak olyanok, akik hamarjában nem tudják megmondani, hogy mi Guatemala és Uruguay fővárosa, vagy mi a Philippi-szigetek alkotmányjogi helyzete, vagy hogy hol van pontosan Haiti?“, csak malíciával tudtam válaszolni. Közöltem vele biztos tudomásomat arról, hogy Európát „valamivel előbb fedezték fel“, mint Amerikát és hogy Európában általában nem tudnak arról, hogy Guatemala, Uruguay, Haiti vagy a Philippi-szigetek — különben tiszteletreméltó népek országai — szintén több ezer éves kultúrával bírnak és hogy egykor, mint világbirodalmak támaszai a történelem „csinálásával“ jogcímet teremtettek volna arra, hogy minden európai iskolásgyermek könyv nélkül tudja nevezetességeiket. Megnyugtattam partneremet egyébként, hogy az európai iskolásgyermek általában tudja, hogy hol van Guatemala és Haiti, vagy hogy mi Paraguay fővárosa (amennyiben ezt fontos tudni) és hogy Európában inkább mi, felnőttek felejtjük el idővel ezen adatokat. De ebben Guatemala és Haiti is hibásak. Legalább oly mértékben, mint mi sajátmagunk, mert miért nem hallatnak többet magukról? Lám, Mexikóval ilyesmi nem történhetik meg. Mexikót mindannyiunk ismeri.

Ez az egynéhány társasági és társalgási példa azonban még korántsem meríti ki az „anyagot“. Különb is ezek a még inkább szelídebb bizonyítékok. Ezek az esetek, ha bármily sűrűn is ismétlődnek és megtörténésük bármily lehangoló is, végeredményben egy-egy zártkörű privát társaság keretei között okoznak mindkét félnek „meglepetést“, az egyiknek a megbotránkozás, a másiknak (a felvilágosítottnak) az újdonságyszerűség „patinájával“. Súlyosabb azonban a helyzet, ahol mindez, vagy az ehhez hasonló képtelenségek nemcsak röpké szavak formájában és nemcsak kizárólag lelki keserűségeket ébresztenek, hanem a legnagyobb nyilvánosság előtt jutnak kifejezésre és az újságolvasó publikum százazreinek és millióinak „tájékoztatására“ nyomdafestéket kapnak, hogy így, írásbeli nyomot hagyva, még az utókornak is megörökítsék egy-egy ilyen banalitás „jelentőségét“. Amerika napisajtója (néhány kivételtől eltekintve) a könnyebb fajsúlyú Magazinokkal együtt valóságos tárháza ezeknek a magyar vonatkozású „csemegéknek“, amelyek azonban oly szörnyű képtelenségek, hogy szinte jajgat az ember tolla, ha még egyszer le kell írni azokat. De kétségkívül ezek azok a bizonyítékok, amelyek az egész problémának az elevenére tapintanak s amely példák nemcsak azt bizonyítják, hogy Magyarországgal kap-

csolatban még mindig minden sületlenséget minden szemrebbenés és felelősség nélkül vígan fel lehet tálni, de következőleg arról is meggyőzőnek, hogy Magyarország az amerikai boulevardsajtó nagy részének (szerencsére vannak kivételek is) szemüvegén át még mindig azok közé az „interesting“ híryanag gócpontok közé tartozik, amely állandóan ott szerepel a Távolság exotikus országaival s az e szempontból két kedvenc országgal: Afganisztánnal és Albániával együtt a „vicces“ hírek rovatában, amelyben tekintettel a nagy távolságra és az ellenőrzés nagy nehézségeire, minden beteges agyból kipattant elmeszüleményt háborítatlanul nyomdafestékhez lehet juttatni. Mert ilyen „vicces rovat“ mindig kell, hogy legyen. Ha nincs „kábelezt anyag“, az amerikai szerkesztőt sem kell féltetni, hogy ő e miatt esetleg kétségbe esik. Vicces „anyag“ mindig van. Ez hozzátartozik a citizen reggelijéhez. Csak az a felháborító, hogyan jut még mindig Magyarország ehhez a kéteshírű dicsőséghez? De nézzük meg talán közelebről is ezeket az eseteket, tényleg olyan „újdonságok“, „érdekesekek“ és „viccesek“? A sok ezer példa közül talán elegendő lesz három főbizonyítékot bemutatni. Olyan három példát, amelyek nem tartoznak a különösebb ritkaságok közé, de amelyek a legutóbbi időszak magyar vonatkozású híryanag-„terméséből“ is kivírtanak. Hogy hiba ne essék, mind a három képtelenség szövegét az eredeti angol résszel együtt közöljük, mindent a legpontosabb hely, dátum és oldalszám megjelölésével. Vegyük tehát sorra őket!

A World's Work (elég tekintélyes, nagy példányszámban megjelenő Magaziné) ez évi februári számának 92. oldalán, a „World's Work Scrapbook“ (afféle „innen-onnan hírek albuma“) című állandó rovatában, legelső (nyilván legfontosabb!) újdonság gyanánt a következőket közli:

„Jazz has received its accolade from Hungary. The State Conservatory of Music has founded a chair of jazz, to be filled, in all probability, by an american instructor in syncopation. Gypsies constitute 80 per cent of Hungary's Musicians. Not so long ago they petitioned the government to suppress jazz bea cuse it was banishing the tunes of Gypsy folklore.“

„A jazz Magyarország részéről rangemelésben részesült. Az állami Zenekonzervatórium (nyilván a Liszt Ferenc által alapított M. kir. Zeneművészeti Főiskola) a jazz számára külön tanszéket alapított, amelyet minden valószínűség szerint egy amerikai syncopaszakemberrel fognak betölteni. Magyarország muzikusainak 80%-a cigány. (Sic.) Nem is olyan rég felterjesztéssel éltek a kormányhoz a jazz betiltása érdekében, amelynek elterjedése a cigányok „folklore“ zenéjének megsemmisítésével járna.“

Elképzeltető ezek után, hogy a Citizennek milyen fogalmi lehetnek a magyar zeneművészetről. Nem elég, hogy a feje tele van kizárólag piros frakkban muzsikáló gypsikkel, de most még a jó World's Work is elhitheti vele, hogy zenei kultúránk 80% erejéig dgényzenészek kezeibe van letéve, liszt, Erkel, Poldini, Dohnányi, Hubay, Bartók és Kodály örökbecsű művei úgy látszik elkallódtak a nagy úton és az Atlanti-óceán haragos hullámaival birkóznak még ma is, hogy a magyar zenei kultúra cigánymentes diadalát Uncle Sam birodalmában is hirdethessék.

De nézzük a következő példát.

A „Living Age“ — különben szépen illusztrált, olykor dlég tartalmas folyóirat — ez évi márciusi számának 11. oldalán a „Paragraphic World-Tour“ című világszerte utazási dkke, körülbelül tizenöt külföldi országról szóló hírei között (amelyek mind egy-egy ország vagy város tényleges nevezer tességét dicsérik, így a római: a Szent Péter Bazilikát, a spanyol rész: Sevilla szépségeit, a Belgiumról szóló: Brüsszel finom csipkészetű palotahomlok-

zatait stb.) Magyarországgal kapcsolatban, mint nyilván leglényegesebb „adalék“, a következő szömyűséget juttatja nyomdafestékhöz:

„Visitors to Hungary who feel that they have made a mess of their lives may soon be able to visit a „soul clinic“ where those have been shipwrecked on the sands of adversity, due to dissipation, errors of judgement, losses at gaming, or disappointments in love, may have their cases scientifically analyzed, and receive expert advice upon the subject of making a fresh start. Dr. Rafael Schermann, a noted psychologist of Vienna, will be in charge of the clinic, if the plans of a wealthy but anonymous donor of a fund for the purpose are put into effect.“

Megtudjuk tehát e cikkekéből, hogy Budapest összes többi nevezetességei még csak nem is említhetők egy napon Rafael lélekbúvár klinikájával és hogyha egy amerikai sajtótermék 12 sorban Magyarországról ír, akkor tényleg alig találhatott volna „érdemesebb“ budapesti jellegzetességet az amerikai publikum figyelmének felkeltésére! így kerül tehát a bécsi lélekbúvár a citizen asztalára, mint magyarországi „specialitás“.

Nézzük azonban most már a harmadik s egyben talán legszomorúbb példát.

Itt a tettes már napilap. Még pedig Amerika közel egymillió napi példányszámban megjelenő egyik vezető újságja: a 'New-York Times'. Időpont: 1929 március hó 10 (vasárnapi szám). Hely: a III. számú, úgynevezett Európai melléklet 3. oldala, 6. hasáb első híre. Külön bekeretezve, hogy a citizen figyelmét feltétlenül magára vonja. Nyilván, mint „fontos, érdekes és vicces“ anyag. Szól pediglen a következőkép:

„Budapest beggars resent competition of professors! (Budapest, Hungary Associated Press.)

The national beggars association of Hungary resents the invasion of their ranks by a horde of starving professors, lawyers and students who cannot find employment: these workless professional men line up at the soup kitchens along with confirmed beggars: the latter complain that Budapest is already overcrowded with persons who live on charity.“

„Budapesti koldusok elégedetlensége a budapesti professzorok konkurrenciája miatt! (Budapest, Magyarország, Associated Press-sajtóügynökség kábelhíre.)

Magyarország koldusainak nemzeti szövetsége (!) igen elégedetlenkedik, hogy soraikat az éhező professzorok (nyilván egyetemi professzorok!), ügyvédek és diákok állásnélküli hordái (sic!) valósággal előzönlük. Ezek a munkánélküli hivatalnokok most sorba állanak a levesosztó konyhák előtt a hivatásos koldusokkal! Ez utóbbiak panaszkodnak, hogy Budapestet újabban egyre jobban ellepik olyan elemek, akik alamizsnából tengődnek!“

Eddig szól ez a felhőkarcolós sületlenség, amely azonban — úgy véljük — több, mint egyszerű sületlenség. Igen valószínű, hogy a citizen igen jót mulatott rajta és hogy „nahát ez a Hungary milyen egy furcsa ország lehet, hogy ott még az egyetemi professzorok is éheznek“ kiáltással ismét elraktározott minket emlékezetében Afganisztán és Albánia mellé. Sőt az is igen valószínű, hogy még maguk az „éhező“ magyar egyetemi tanárok is jót mulatnak az efféle sületlenségen. Kétségkívül mulatni is lehet rajta. De ugyanakkor nem tehetjük túl magunkat azon sem, hogy elvégre is ez

a lap egymillió példányszámban forog közkézen (vasárnap esetleg még egyszer annyi példányszámban!) s hogy a vasárnap 'weekendező' Citizenek milliói familiájukkal egyetemben bizonyára észrevették ezt a külön bekeregetett európai csemegét. Éppen ebben a körülményben van a veszedelem, hogy ezek a vasárnaponként ismétlődő zöldségek a citizen előtt végül is hitelre találhatnak. Mert az ily ismétlődő újdonságok és tarka bárgyúságok állandó olvasása végül is beleidegződik az olvasó tudatába.

Érdemes azonban további új területeken is felfedező utat tenni. Így többek között az irodalom mezején. Ismét csak a legszembetűnőbb példát idézzük. A múlt év karácsonya óta a nagy napüapok és Magazine-ok valószínűleg hemzsegtek egy újonnan megjelenő Világirodalmi Antológia hirdetői reklámaintól. Az egyik legnagyobb newyorki kiadó cég „An Anthology of World Poetry“ címmel hirdette, azóta már meg is jelentette a világirodalom költői remekműveiből összeállított, elég jó angol fordításokkal ellátott gyűjteményét. A hirdetésből értesülvén, hogy a nagy munka fel fogja ölelni Kína, Japán, a klasszikus Görögország és Róma, valamint Olaszország, nemkülönben Spanyol- és Franciaországok, továbbá India, Perzsia, Arábia, Egyiptom, a szanszkrit, héber, de a német, angol, ír, amerikai stb. költői irodalmak legremekebb mesterműveit is, nagy kíváncsisággal, hogy vajjon a stb. között a magyar irodalom csak egy képviselővel is szóhoz jut-e, megtekintésre még publikálás előtt beszereztem a nagy mű úgynevezett vázlatos szinopszisát.

Nem tartott soká annak megállapítása, hogy Magyarország irodalmi képviselője elég szerencsétlen módon ebből a többmillió példányban megjelent antológiából teljesen kimaradt! Li Po, Hitomaro, Kalidasa, Omar Khayyam, Hafiz, Sappho, Euripides, Horácius, Dante, Calderon, Baudelaire, Goethe, Heine és Ibsen mellett a kínai Csan-Fang-Seng, a japán Fujivara Micsinobu, az arab ezeregyéj mesék teljes egészében, a perzsa Zoroaster és Firdúzi szemelvényei éppen úgy méltó helyet kaptak, mint az újabb spanyol, olasz, francia, angol-ír-amerikai, skandináv, orosz költők. Itt gyülekeznek az olasz Alfieri, Vittorelli, Leopardi és Carducci, valamint a spanyol Machado, továbbá Maeterlinck, Regnier, Valéry, Jules Romains, Hofmannstahl, Björnson, Puskin és az angol-amerikai irodalom csaknem valamennyi költői díszvirága. Még az indián „Papago“-szonettek is külön fejezetet kaptak. Csak a magyar költészetnek nem találjuk nyomát. Pedig talán — ez igazán szerény óhaj — az Arany—Petőfi—Vörösmarty-triász legalább is olyan méltó helyet foglalhatott volna el, akár Csan-Fang-Seng vagy Fujivara Micsinobu (a maguk nemében szintén bizonyára értékes és jellegzetes műveinek) társaságában, mint akár az újabbkori költői irodalom vagy az indián Papago-szonettek. Mert az valahogy még sincs rendjén, hogy egy közel kétezer, világviszonylatban is nagyrészt legelső-rangú költői szemelvény között egy magyar Arany-, Petőfi- vagy Vörösmarty-vers — hogy a többi magyar költőkről ne is beszéljünk — egyáltalán ne jusson szóhoz?! Ez is oly kirívó eset, amelynek megismétlődését minden körülmények között ki kellene küszöbölni. Elvégre is a hosszú reklámozás ideje alatt mindig alkalom nyílik az efféle helyesbítésre.

Végül fel kell említenünk egy néhány, talán nem is nagyfontosságú, de azért bántó módon szembeötölő ferdeséget. Így talán mindenekelőtt azt, hogy a nagy óceánjárók szalonjaiban, könyvtáraiban, olvasó- és dohányzótermeiben az ember mindenféle prospektussal, térképpel, fényképalbummal találkozhat (75%-ban a Cseh Köztársaság „cseh“ természeti szépségeit hirdető életjelekkel), csupán a magyar propaganda anyagnak nem lehet nyomára akadni! A csehek a nagy óceánjáróknak még a kabinjaiban is reklámozzák magukat. A Leviathan úszókolosszus csakúgy hemzseg a karlsbadi és a mi

Magas Tátránk dicshimnuszaitól, meg Prága szépségeinek hirdetésétől! És nemcsak az óceánforgalomban, de a vasutakon, szállodákban, klubokban, nagy bankokban, még a fogorvosi rendelőkben is, egyszóval mindenütt, ahol „több” amerikai megfordul, ott virít legalább egy „Czecho-Slovenska” plakát! De ami talán mindennél többet ér, a nagy könyvtárakban mindenütt rendelkezésre áll az országukat ismertető angolnyelvű irodalom „Antológiája”. Afféle „száz legjobb könyv”. Sajnos, e téren is a csehek előbbre vannak, mint mi, mert ha rendelkezünk is újabban egy néhány kitűnő magyarbarát író vagy magyar szerzők angolnyelvű munkáival, még mindig nélkülözzük egy ilyen „Száz legjobb könyv Magyarországról” című angol-, francia-, olasz-, németnyelvű Antológia megjelenését. A Magyarország viszonyai iránt érdeklődő amerikai vagy egyéb külföldi — akár tudós, akár kereskedőfajta — így sokkal közelebbi viszonyba kerülne velünk, sokkal jobban megtalálná, ami őt éppen részletesebben érdekli. Itt kell megemlítenünk továbbá az egyes évkönyvek, almanachok többnyire téves magyar vonatkozású adatait. A sok példa közül ismét csak kettőt említek. Az egyik, hogy fővárosunk még mindig legnagyobbbrészt „Ofen-Pesth”, vagy a jobbik esetben „Buda-Pesth” és 780.000 lakossal szerepel a többi metropolis között. E sorok írója egyik kanadai útja alkalmából nem kevesebb, mint tizenkét ilyen almanachszerkesztőt kért fel arra, hogy a jövőben tartózkodjék ennek a nemlétező városnévnek publikálásától és hogy vegye tudomásul, hogy már jó ideje egymillió fölül van fővárosi lakosságunk száma. Két évkönyv azóta már nyomtatásban is korrigálta ezen elismerem, nem életbevágóan fontos, de mindenesetre „hibás beidegződést” előidéző adatokat. Ugyancsak ilyen eset a Magyarország irányában, a híres Noyes magyarbarát dkk leközlése óta elég jóindulatú magatartást tanúsító „World” című newyorki napilap többmillió példányszámban közkézen forgó Almanachjának az európai egyetemek ‘anciennitására’ vonatkozó fejezete. Itt is minden nagymúltú egyetemalapítás sorra kerül, csak a magyar egyetemeknek nem jut hely. A 825-ben alapított páviai és a 872-ben szervezett oxfordi egyetem után így következnek a többiek: Párizs (1200), Bologna (1200), továbbá Pádva, Nápoly, Génua, Perugia mind a 13. század folyamán, 1240-ben az első spanyol egyetem: a salamancai, az angliai Cambridge egyetem (1257), a Németbirodalom első egyeteme: a prágai (1348), az első svéd: upsalai egyetem (1477), Dánia első egyeteme Kopenhágában (1479), a krakkói Jagello-egyetem (1364), a holland leydeni (1575) és így tovább, a későbbi orosz (Moszkva 1755-ben és Pétervár 1819-ben) alapításokkal. Még az aránylag fiatal amerikai egyetemeknek is hely jut (Harvard 1636, Columbia 1754, Yale 1701). Csupán a 14. században alapított első pécsi egyetemnek és a Pázmány Péter Egyetem vándorlásainak nem akadunk nyomára. Az erre vonatkozó udvarias helyesbítéskérésnek is hasonló udvarias válasz lett azonban az eredménye és így, ha az ígéret megvalósul, a legközelebbi almanach s ennek nyomán a többi is (mert legnagyobbbrészt ez valamennyi forrása) már Magyarország tudományos életének is biztosítani fogja az őt joggal megillető régi helyet. A hibák tehát kiküszöbölhetők.

Az a körülmény, hogy vannak egyes csehek, akik legnagyobbbrészt több esztendeje Amerikában élnek — mint valóságos 'hivatásos' propagandaterjesztők — az angol nyelvet teljesen folyékonyan beszélik, olyan precíz amerikai kiejtéssel, hogy még az amerikai sem tudja — pusztán kiejtése alapján — felismerni benne az idegent, szintén a magyar propaganda számára jelent hendikepet. De úgyszintén az is, hogy egyes nagy amerikai lapok magyarországi tudósítói olykor maguk is beleesnek az amerikai lapok fentebb ismertetett hibáiba és a komoly trianoni problémák helyett szenzációs badarságokat tálnak föl a szegény Citizennek, aki ezt már csak azért

is elhiszi, mert látja, hogy magyar valaki írta! Elegendő ennek dokumentálására talán azt az Esetet felhozni, amikor az egyik legnagyobb amerikai lap budapesti tudósítója nemrég nem talált fontosabb témát kéthetenkénti „magyarországi” beszámoló cikke számára, minthogy Budapesten újabban elterjedt a nők közötti párbajozás és hogy két szülésznő mily kedves duellumot vívott egymással! És erről szolt egy teljes hasáb. Mintha a trianoni Magyarország számára már nem is volna fontosabb és a nemzet egyetemét tényleg közelebről érdeklő mondanivalója. Ezek a hírek is rengeteg ártnak a magyar ügy külföldi sikerének.

E rövid és igen vázlatos beszámoló végére érve (minderről köteteket lehetne írni), most már joggal felmerülhet az a kérdés is, hogy hát mi módon lehetne ezeket a bajokat mielőbb kiküszöbölni? Hogy lehetne kiküszöbölni e sok ferdeséget? Úgy vélem, nem kétséges, hogy a munkát kizárólag társadalmi, vagy legfeljebb félhivatalos úton kell lefolytatnunk. Hivatalos diplomáciánk természetesen nem láthatja el ezeknek a detail problémáknak adminisztrálását. Ez egy olyan feladat, amelyhez nem is volna elég egy vagy két ember munkaereje, ehhez lelkes csapatok kellene. A magyar társadalom különböző rétegeinek állandó támogatása, a külügyi propagandával hivatásszerűen is foglalkozó társaságok, egyesületek, klubok, sajtóorgánumok meg nem alkuvó szívós kitartása. És mindenekelőtt a külföldön tanuló magyar diákság, az ösztöndíjasok aktív részvétele, akik a már mindenütt meglévő magyar intézeteken, vagy amerikai-magyar, angliai-magyar, francia-magyar stb. társaságokon keresztül a külföldi sajtó inkább szenzációt kereső, mint rosszindulatú magyar vonatkozású hirtelre és minden egyéb Magyarországot érintő megnyilvánulásra e társaságok nevében és ezek társadalmi presztízsével igyekezzenek minden esetben felvilágosítással és udvarias magyarázattal megfelelni. Lehet, hogy sok válasz eleinte a papirkosárba kerül. De lassan mégis csak meghozza majd a gyümölcsét, mert a hamis adatok terjesztésének vádját folyton hallani, még az amerikai business-világban sem tartozik a legkellemesebb élmények közé.

CZAKÓ ISTVÁN

2. ANGLIA

KÖZTUDOMÁSÚ, hogy a magyar igazság propagálása legnagyobb eredménnyel Angliában járt. Azok azonban, akik azt hiszik, hogy a magyar probléma az angolok mindennapi témája, hogy a Daily Mail mindennap hasábos cikkeket ír érdekünkben, hogy az angol nép tekintélyes része megingathatatlanul mellettünk áll, s hogy minden angol ember — akár mellettünk, akár ellenünk állást foglalva, de tudomással bír és törődik a mi szerencsétlen helyzetünkkel, az olyan illúziókat ápol, melyek nagyon messze esnek a szürke realitástól.

Ha angliai propagandánk eredményét meg akarjuk ismerni és tisztába akarunk jönni a való helyzettel, valamint a további teendőkkal, akkor legelsősorban is bele kell élnünk magunkat az angol ember gondolkodásmódjába.

Mi magyarok, az európai civilizáció keleti határán egy szűk kis országban fildoklunk, Közép-Európában élünk és Európában gondolkozunk. Számunkra a világ Európa, a világpolitika európai politika, a nemzetközi kérdések európai kérdések. A Kárpátok koszorúján alig látunk túl s a nagyvilággal, a tengerentúli óriási területekkel és népekkel semmi kapcsolásban nem állunk.

Az angol a világ közepében érzi magát. Egy olyan birodalom urának, melyben a nap soha le nem nyugszik és amely az emberiség egynegyed része felett gyámkodik. Fővárosában a világ kereskedelme fut össze, világbirodalmának minden gazdagsága ott halmozódik fel. Vitális politikai és gazdasági érdekek fűzik a világ minden részéhez s nem történik olyan esemény a nap alatt, amely valamilyen vonatkozásban angol érdeket nem érintene. A kínai polgárháború vagy az amerikai tőzsdehasse, egy mexikói forradalom vagy afganisztáni uralomváltás, az egyiptomi gyapottermés vagy a délafrikai választások eredménye, a kanadai időjárás vagy a japán flottaprogramm éppen olyan közvetlenül érintenek angol gazdasági és politikai érdekeket, mint amilyen közelről bennünket az osztrák kereskedelempolitika irányváltoztatásai vagy az utódállamok kisebbségellenes manővereinek egyes fázisai.

Vagyis Angk kontinensekben gondolkodik, nekünk pedig Európa a világ, ami pedig az angolnak csak Ázsia egyik félszigete, melynek alig van nagyobb fontossága Indiánál.

Európában ma csak két hatalom érdekli őt komolyan. Franciaország és a Németbirodalom. Földrajzi fekvésénél, népességénél, gazdasági fejlettségénél fogva ez a két hatalom és csakis ez a két hatalom van abban a helyzetben, hogy minden egyes mozdulatával Angliát közvetlenül érintő eredményeket hozzon létre. A többi európai ország erre nem képes és ha nagyhorderejű gazdaságpolitikai elhatározásai, komoly, rendkívüli zavarai vagy háborúik bizonyos visszahatást szülnének is Angliában, ezek nem érintenék a Britbirodalom centrumát közelebről, mint hasonló események a világ bármely másik részében. Kissé materialisztikusan hangzik ugyan, de nem járunk messzi a valóságtól, ha azt állítjuk, hogy az angol közvéleménynek az egyes országok eseményei és problémái iránti érdeklődése egyenes arányban áll azzal a jelentőséggel, mellyel az események és problémák által közvetlenül érintett területek az angol külkereskedelem szempontjából bírnak.

Ebből a szempontból Magyarország teljesen jelentéktelen. Nem jöhet számításba sem Anglia szállítójaként, sem Anglia piacaként, sem konkurenseként. Szóval a békés Csonka-Magyarország eseményei és problémái az angol közvéleményt és angol politikát nem érdeklik.

De a megcsonkított Magyarország problémája nem tisztán magyar probléma. Közvetlenül érdekelt felek benne a hullafosztogatók, s közvetetten egész Közép-Európa és a Balkán, melynek békéje veszélyeztetve lesz mindaddig, míg ez a kérdés kielégítő megoldásra nem jut. Vagyis a magyar probléma által közvetetten érintett terület már elég nagy ahhoz, hogy az bizonyos fokú érdeklődésre angol szempontból is számot tarthasson. A mindenkori érdeklődés foka azonban attól függ, hogy milyen nagyságú az a terület, amelyet az adott politikai viszonyok között közvetlenül érintene a kérdésnek konkrét formában való felvetése és az ebből esetleg előálló komplikációk.

A külpolitika szempontjából a magyar kérdés ma egyáltalán nem aktuális, de tudják, hogy potenciális lehetőségeket rejt magában, mert 1914 megmutatta, hogy a világ békéjét kedvezőtlen — vagy ha úgy tetszik, kedvező — világpolitikai konstelláció mellett egy kis balkáni nemzet aspirációi is felboríthatják. Mindenki érzi, hogy Trianon óta Magyarország vette át a balkáni puskaporos hordó szerepét.

Ennek a ténynek felismerése a magyar kérdést a világbéke kérdésének vágányára tolja át. A világháború reakciójaként eddig soha nem tapasztalt erővel lépett fel az egész emberiség lelkében az örök béke utáni sóvárgás. Míg Franciaország és középeurópai csatlósai a háború végleges kiküszö-

bölésében csak eszközt látnak arra, hogy zsákmányukat örökre biztosítsák, s hogy a megtorlás veszélyétől szabaduljanak, addig az angolszász nemzetek minden önző hátsógondolattól mentesen igyekeznek arra, hogy egy jövő háborút lehetetlenné tegyenek.

A magyar problémát az angolok csakis a világbékeproblémával való kapcsolatában látják. Itt nevezetes az a felfogás, mely a felelős állásban lévők hivatalos működését irányítja és amelyet az angol közvélemény igen tekintélyes és hangadó része is oszt. Ennek a felfogásnak az alapja a béke utáni sóvárgás. Elismeri azt, hogy a párizsi békecsinálók túllóttek a célon, tudatában van annak, hogy igazságtalanul bántak el velünk, de az így teremtett helyzet megváltoztatásával járó akadályoktól visszariad. Az a meggyőződése, hogy Közép-Európában és a Balkánon minden felet kielégítő határokat vonni lehetetlen, hogy egyik félnek szenvednie kell. Többekévébbé sajnálja Magyarországot azért, hogy balsorsa őt szemelte ki az áldozati bárány szerepére, de a fait accompli előtt meghajlik és nem tartja kívánatosnak azt, hogy a magyar kérdés felvetése által újabb nemzetközi bonyodalmakat és viszályokat teremtsenek. Ezen a táboron belül természetesen nagy árnyalati különbségek állanak fenn az őszinte magyarbaráttól a gyengén szimpatizálón keresztül a közömbösökig és az utódállamok Seaton Watson-szerű híveiig, de valamennyien egyetértenek abban, hogy az új status quot megbolygatni nem szabad.

Angliai tapasztalataim alapján nyugodtan állíthatom azt, hogy az úgynevezett lower middle class, vagyis a kispolgári osztály és mindazok, akik alatta állanak, nemcsak, hogy nem ismerik a magyar problémát, de magáról Magyarországról sincsen leghalványabb fogalmuk sem. Sokszor kérdezték tőlem, vajjon a magyarok németül beszélnek-e, hogy Budapest vagy Bucarest-e országunk fővárosa, hogy a magyarok a szláv nyelvcsoporthoz tartoznak-e s csak a jobban informáltak ismeretei terjednek a csikósig, cigányig, paprikásig és a gulyáslevesig. Rólunk alkotott fogalmuk teljesen egyezik a „Gyurkovics leányok“ filmrendezőjének fogalmával, aki a malacokat a pártás magyar ruhába öltöztetett csizmás Gyurkovicsnéval a szalón XIV. Lajos stílusú karosszékében etette.

Ezeknek a körébe a magyar propaganda nem tudott és nem is tud behatolni. De ezeknek az osztályoknak politikai súlyuk nincsen, az újságoktól és kortesektől készen kapják politikai véleményüket s hogy ez mennyire így van, azt legjobban a Young-tervezet mutatta meg, amelyet kritika és pillanatnyi habozás nélkül elfogadtak mindaddig, amíg Philipp Snowden Hágában nem követelte elosztási kulcsának módosítását.

Az angol nemzetnek erre a részére az eddigi propagandaeszközök közvetve ezután is bizonyos hatással lehetnek. Minthogy azonban ezek a tömegek a művelt középosztálytól és elsősorban a napisajtótól veszik át készen a véleményüket, propagandánknak a fősúlyt mégis csak arra kell most már helyeznie, hogy a közönségnek ezt a befolyásos rétegét igyekezzék rokonszenvező, de a magyar érdekeket a világbéke oltárán feláldozni kész emberekből átformálni olyanokká, akik a mi ügyünket a békebontás veszélye dacára készek erkölcsi súlyukkal támogatni és akiknek véleménye idővel olyan erős nyomást gyakorolhat majd a hivatalos angol diplomáciára, hogy az annak nem lesz képes ellentállni.

Ahhoz azonban, hogy ezt elérhessük, módosítanunk kell propagandánk irányát. Akkor ugyanis, amikor mi panaszainkkal a nagyvilág elé lépünk, több kevesebb szájalmat ébresztünk ugyan azokban, akik keserves sorsunkról s elszakított testvéreink szenvedéseiről értesülnek, de addig, amíg szemükben mi úgy szerepelünk mint egy elmaradt, félig balkáni nép, amely a nyugati kultúra mázával csak egy félszázaddal ezelőtt kezdte bevonni magát, annak

gondolatvilágába még alig helyezkedett bele, féllábal még mindig a középkorban és a Balkánon áll, csak 1867-ben kezdett önálló nemzeti életet élni, s azt is csak arra használta fel, hogy az uralma alatt álló nemzetiségeket elnyomja, szóval addig, amíg bennünket a keleten és délen velünk határos népségekkel egy kalap alá vonnak, addig komolyan nem fognak rajtunk segíteni akarni.

A jelen ismertetése nem elég. Pótolnunk kell négy évszázad mulasztásait, meg kell ismertetnünk őket múltunkkal, intézményeink fejlődésével, kultúránk értékeivel, s ami legfontosabb, szellemünkkel.

Ausztria négyszáz esztendőn keresztül fátyolként borított el bennünket Nyugat szeme elől. Az osztrákok sohasem értettek és sohasem akartak megérteni bennünket. Osztrák írók Magyarországról beszélve sohasem az objektív igazságot keresték, s kevés kivétellel arra törekedtek, hogy a jót elhallgatva, a rosszat kiszínezve s a tényeket elferdítve hamis képet fessenek rólunk. Pedig akkor, amikor Nyugat velünk akart foglalkozni, ezekből a rosszakaratú, elferdített és a megértés teljes hiányával írt forrásokból merített, mert a magyar forrásoktól nyelvi nehézségek folytán el volt zárva, de joggal gondolta azt, hogy a német alapossággal, közvetlen szomszédaink, sőt „honfitársaink“ által írt forrásmunkákra bizalommal támaszkodhatik.

Elég egy külföldi történelem- vagy földrajzkönyvet kezünkbe vennünk ahhoz, hogy a kétségbeejtő helyzettel tisztába jöjünk. Tennyson mondta, hogy igazsággal nem nehéz olyan hazugságok ellen küzdeni, amelyek tényleg hazugságok, de olyan hazugságok ellen, melyek félig igazak, nagyon nehéz a harc. Ezt a harcot kell nekünk végigküzdenünk.

Azt a sok féligazságot és badarságot, amit külföldi iskolakönyvek felőlünk mondanak, egy nagyon figyelemreméltó füzetben szedte bokrétaba Dezső Lipót tanfelügyelő s az ugyanazon forrásokból átvett illusztrációk még talán a szövegben ismertetett tévedéseknél is beszédesebben mutatnak utat a magyar propaganda számára.

El kell oszlatnunk azt a sok, kizárólag hiányos ismereteken alapuló tévedést, melyet felőlünk táplálnak. Ezeket részletezni lehetetlen, de mindenki, aki huzamosabban külföldön tartózkodott, sőt bárki, aki egy külföldön készült magyartárgyú filmet nyitott szemmel végignézett, megismerhetett belőlük annyit, amennyiből a baj gyökerét megláthatta.

A külföldre menő magyart mindenütt szívesen fogadják, mert kitűnő modorú, képzett és világlátott. A helyett azonban, hogy róluk arra következtetnének, hogy itt nálunk a lakosságnak rendkívül széles rétege ilyen értékes és képzett egyedekből áll, akiket otthon is a kultúra és a civilizáció levegője vesz körül, minden esetben azt gondolják, hogy annak a nagyon vékony társadalmi rétegnek egy tagja áll előttük, amely a balkáni Magyarország legfelsőbb ezréhez tartozik, amit különben a külföldön oly ritka, de nálunk oly gyakori címerek és prédikátumok viselése még megerősíteni látszik.

Nem tudják elképzelni, hogy egy nemzet, amelyről addig semmit sem hallottak soha, amely önállóságra csak „Ausztria“ összeomlása után tett szert, amely egy Romániával és egy Szerbiával határos, a végtelen „Steppet“ lakja, ahol vad ménesek kergetik egymást a fata morgánás rónán és ahol az utóbbi évtized alatt kiépült Budapesttől eltévelytve város sincsen, csak itt-ott elszórtan egy-egy parasztkunyhó, hogy ez a nemzet valójában komoly kultúrértékekben gazdag, művelt, s igen sok tekintetben az öntelt nyugatiak fölött álló. Arról pedig fogalmuk sincs, hogy ez a nemzet volt az első, amely már a középkorban modern értelemben vett nemzetállamot alkotott, hogy az ő alkotmánya talán még az angolokénál is régebb s olyan intézményeket fejlesztett ki, mint amilyen a nádori méltóság vagy az autonóm vármegye,

hogy az országgyűlési követeket Magyarországon tízezrek választották akkor, amikor még magában Angliában is csak két-hármezer ember bírt aktív választói joggal, hogy itt működött a legelső nyomdák egyike s hogy évszázados múlttal bíró kultúrintézményeink vannak, hogy egykor a magyar trón volt Európa leghatalmasabbja s Magyarország a renaissance egyik legszebb virágágya és hogy azóta is mindig együtt haladunk szellemileg a nyugattal annak dacára, hogy szegények lévén, sok külsőségben elmaradtunk tőle.

Ezeket és sok ezer más tényt kellene a Nyugattal megismertetni a végből, hogy belássa azt, hogy többet érőek vagyunk azon szomszédainknál, akiknek kedvéért bennünket tönkretettek és akiknek testvéreink egyharmadát kiszolgáltatták.

Ezt azonban mi magunk hiába hangoztatjuk. Nekünk ezt így nem hiszik el. Maguknak kell erre rájönniük.

Ennek a ténynek felismerésére kell propagandánknak a külföldet rávezetnie. Persze erre a célra rölapok, képeslapok, grafikonok, propaganda-füzetek, sőt gyűjteményes díszművek sem lehetnek alkalmasak.

Tudományos felkészültséggel és alapossággal idegen nyelven megüt és a propagandának még a látszatát is kerülő általános történelmekre, földrajzokra, alkotmány- és jogtörténetekre, filológiai, művelődéstörténeti szakmunkákra, irodalmi antológiákra, az utóbbi évtizedek eseményeinek magyar szempontból való tüzetes megvilágítására, a nemzetiségek letelepedésének tényeit, helyzetüknek évszázadokra visszanyúló ismertetését nyújtó és az évezredes elnyomás legendáját cáfoló, valamint a legelterjedtebb egyéb tévedést rektifikáló komoly művekre van szükség. Ezek megbízható forrásmunkákkul szolgálhatnak egyrészt külföldi szaktudósok, másrészt pedig azok számára, akik velünk közelebről kívánnak foglalkozni.

Ha ebben az irányban kezdünk komolyan dolgozni, akkor néhány év munkája árán elérhetjük azt, hogy a külföldi köztudatába átmegy majd a mi értékes voltunk tudata, s lassan nemcsak a pozitív tévedések tünedeznek majd el, de idővel talán el is foglalhatjuk a külföld megbecsülésében azt a helyet, amely bennünket múltunknál és jelenünknel fogva megillet ugyan, de amelyet máma megtagadnak tőlünk.

Ezeknek az alapvető munkáknak a megírása nem tűr halasztást. Ha Széchenyi István ma élne, az Akadémia legsürgősebb feladatául tűzné ki azt, hogy ezeknek a műveknek megírásáról és külföldön való kiadásukról gondoskodjék. A berlini Ungarisches Institut már tett néhány kezdeményező lépést ebben az irányban. Ez vár továbbfejlesztésre, kiegészítésre és más országokba való átültetésre.

Ezek a könyvek ne legyenek díszkiadások. A tudományos könyv szerény, de komoly köntösében s olyan kiadóknál jelenjenek meg, akiknek a neve az illető tudományág művelői körében már fogalomná vált. Megírásuknál, beosztásuknál, kiállításuknál figyelemmel kell lenni annak a nemzetnek sajtóságaira, amely számára készülnek. Mindnyájan tudjuk, hogy egy angol nem igen vesz a kezébe olyan terjedelmes könyveket, mint amilyenek a németeknek kellene.

Ezek a könyvek nem lennének a könyvpiac szenzációi. De ha körültekintéssel járunk el a tartalom és a kiadó megválasztásában, akkor minden jelentősebb könyvtárba kerülne belőlük egy-egy példány, s minden szakember elolvasná őket. Tudományos folyóiratokban viták fejlődnének ki körülöttük, s foglalkoznának velünk. Nekünk pedig nem kell egyéb.

Mert a szaktudósok tudása idővel átszűrődik a szellemi elit fejébe, az ő fejükből átszivárog a politikusok, publicisták és tanítók koponyáiba, ezek közvetítésével pedig közkinccsé lesz. Néhány év alatt megérhetjük

akkor majd azt, hogy nem a „vitéz“, „bátor“ és „lovagias“ epitheton omansokat fogják velünk szemben használni az udvariaskodók, hanem olyanokat, amelyekből kultúránk és fajunk igaz megbecsülése fog kicsendülni.

Mikor pedig ezt megérjük, a revízió iránti kiáltásunk is meghallgatásra fog találni.

KÖRMENDY-ÉKES SÁNDOR

A RÉGI KÖNYV SORSA MAGYARORSZÁGON

E GY ORSZÁG magasabb kultúrájának fokmérője nem a szappan, — mint a szappangyárak reklámjai hirdetik — hanem a könyv. Mert mennél magasabb színvonalú és általánosabb a művelődés, annál nagyobb a könyvkiadás és a könyvfogyasztás. Az iskolázott emberek, bármily szerény anyagi viszonyok között éljen is, mindig telik szórakozásra, kávéházra, sportlátványosságokra, mozira s ha van kulturális érdeklődése, valamit juttat könyvre is. Az azonban, ha a lakások berendezéséből hiányzik a könyvszekrény vagy akár könyvespolc, a kultúrával szemben való teljes érdektelenségre mutat.

A régi Magyarország művelt társadalmát ebből a szempontból nem érheti vád. Aki Magyarországon 15—20 évvel ezelőtt akár mint tudós kutató vagy könyvtámok, akár mint csereberelő gyűjtő vagy antikvárius, régi könyvek iránt érdeklődött, az igazolhatja a régebbi századok magyarjait, mert láthatta, hogy akkoriban mily óriási tömegekben ömlöttek az antikvárkönyvpiacra a kulturális érdeklődés emlékei: a régi pergament, disznó-, borjúbőr vagy egyszerű angyalbőr (papír) kötésű könyvek a magyar művelődés régi őrházaiból, a plébániák, paróchiák, nemesi udvarházak, főúri kastélyok könyvtáraiból. Ezek a régi könyvek rendszerint zsíros újjelenyomat-pecsétekkel, szétolvasottan, sárgultan kerülnek elő, tanúbizonyosságául annak, hogy nem szabadíszül szolgáltak, hanem forgatták is őket. Vagyis nálunk bizonyos körökben volt irodalmi és tudományos kultúra. A grandiózus kötésű, kifogástalan állapotban levő, „félvágatlan“ példányok elvétele, inkább csak főúri könyvtárakból bukkannak elő, ahol a könyvek nagy tömege miatt nem kerülhetett rá a sor minden könyv elolvasására. Az igazi gourmand-gyűjtő ez utóbbiakra vadászott s az ilyenekre csettintett nyelvvel, különösen ha egy-egy ritkább, a gyűjtésben divatos nyomdából való könyv, — egy-egy Aldus, Frobenius, Plantin vagy a ma már lenézett Elzevir — került szeme elé, mert az igazi gourmand-könyvgyűjtő, akár a porcellángyűjtő, csak kifogástalanul ép, ritka példányokat vásárol és sokat levon egy-egy régi könyv értékéből, ha vízfoltos, zsírpécses, salátás-szélű vagy a címlapja hiányzik, akárcsak a sévres-i, meissen-i, vagy Alt-Wien porcelláncsészének, ha repedt, csorba vagy a csésze füle le van törve. Mert a legtöbb gourmand-könyvgyűjtő nem olvassa a régi könyvet, hanem vitrinszerű könyvszekrénybe helyezve őrizi, mint régiséget, mint egy-egy kor iparművészetének: nyomdászatának vagy könyvkötészetének emlékét. A gourmand-gyűjtő mellett a speciális szempontokat szem előtt tartó gyűjtők: ősnymtatvány, illusztrált könyv, nyomda (Aldus, Frobenius, Elzevir) Plantin, Estienne, Barboux, Didót, Baskerville stb.), legkisebb nyomtatványok, metszett nyomtatványok, magánnyomdák kiadványai, egyes szaktudományok (nyelvészet, történelem, kútfők, irodalom, teológia, csillagászat, alchimia, szabadkőművesség, judaica, klasszika-filológia, démonológia, bűvészet stb.), egyes korok (harmincéves háború, Napoleon-

korszaka, a magyar könyvek terén az 1711 előtt megjelent, az antikváriusoktól önkényesen „magyar ősnymtatványok“-nak nevezett nyomtatványok, 1848—49 stb.), egyes írók (Goethe, Petőfi, Ady) gyűjtői¹ a régi világban, 1914 előtt tömegekben tódultak egy-egy Dobrovszky-féle végeladás vagy más könyvbazár helyiségeibe. A háború és a forradalmak alatt ugyanezek a gyűjtők visszaadták könyveiket a Múzeum-körút, általában a Belváros antikváriusainak, ahonnan az értékek a kultuskormány éber intézkedései dacára is, még az infláció idején kiszivárogtak külföldre, Ausztriába, a megszállt területekre és Németországba és innen Amerikába, ahonnan soha többé vissza nem kerülhetnek Európába és még kevésbé Magyarországra. Ma a régi könyvek piaca bibliofil szempontból üres. Csak az maradt itthon, aminek nincs internacionális értéke, főként a külföldet kevésbé érdeklő magyar könyvek, továbbá teológiai és jogi munkák, amelyeket sokkal kevesebb ember gyűjt, mint amennyi az antikvár-piacokon előkerül. Éppen ezért ezekből elég sok jut a kőbányai papírzúzdába a kiselejtezett üzleti levelezésekkel, számadáskönyvekkel, néha egy-egy régi levéltárral együtt, mint ahogy hat évvel ezelőtt is történt, amikor egy Budapesttől hatvan kilométerre levő kastély levéltárát vásárolta meg métermázsánként, makulatúraárban egyik szerencsés, de élheterlen dobutcai antikvárius, aki, hogy gyorsan lebonyolítsa az üzletet és hamarosan kivegye a portékából a hasznot, néhány Rákóczi-korabeli levelet eladott az egyik levéltárnak, a többit pedig a papírzúzdában értékesítette.

Mint mindentűt, Magyarországon is gyakran előfordul, hogy a földbirtokot a kastéllyal s annak teljes berendezésével együtt adják el. Minden magyar kastély teljes berendezéséhez hozzátartozik a könyvtár is, amelyet az adás-vételnél inkább csak ráadásnak szokás tekinteni, ami egyébként helyes is, lévén a régi könyvnek, mint általában minden régiségnek az ára fiktív s a gyűjtés divatjának változásától függő. Aki nem könyvgyűjtő, vagy kutató tudós, arra nézve a könyvrítkaság semmi vonzóerővel nem bír s ha a nyakába szakad és nem tud tőle szabadulni, inkább terhet jelent rá nézve, mint hasznot. Ilyen eset fordult elő a hajmáskéri Zichy-birtok eladása alkalmával, amikor a vásárló honvédelmi minisztériumnak szakadt a nyakába egy főként 18. századbeli értékes, francia, angol, olasz könyvekből álló könyvtár, amely a Ludovika Akadémiában, majd a Helyőrségi Könyvtárban, végül a Tiszti Kaszinó könyvtárában nyert elhelyezést. E könyvek legnagyobb részéről kiderült, hogy katonai könyvtárak számára, sőt a Tiszti Kaszinó kitűnően vezetett közművelődési könyvtára számára is teljesen alkalmatlanok s csak fölösleges módon foglalják a helyet és szaporítják az adminisztrációs költségeket. Az illetékesek a nagy közkönyvtárakkal folytatott sikertelen tárgyalások után végre is elhatározták, hogy értékesítik a könyveket s helyettük programjukba illoket vásárolnak. Ez azonban, bármily beesések voltak is e könyvek, nem sikerülhetett úgy, ahogy remélték, mert a könyvtár tulajdonosai kötelességszerűen beleütötték anilinfestékes bélyegzőiket a könyvekbe, sőt mielőtt a Tiszti Kaszinó átvette volna a könyveket, az egyik könyvtár a maga igazolására még egy bélyegzőt ütött a címlap második oldalára, e szóval: „selejtes“. Tudnunk kell, hogy a bélyegzővel ellátott könyv, még ha a bélyegzés tulajdonjogi szempontból már érvénytelen is, annyit ront a könyv értékesítési lehetőségein, mint ha egy meissenai porcellánippnek le van törve a karja. E hibája miatt ez a jobb sorsra érdemes becses főúri könyvtár, amely szépen dokumentálta a 18. század magyar főúrainak könyvgyűjtő ízlését, néhány évvel ezelőtt részben a magyar, részben a kül-

¹ A gyűjtésre l. bővebben Bibliophilia c. tanulmányomat. Benedek: Irodalmi Lexikon 125—128. ll.

földi könyvpiacokon alacsony árakon szóródott szét. De van olyan főúri kastély is, amely évek óta lakatlan s könyvtárát sem tulajdonosa, sem kutatók nem használják s pár évvel ezelőtt még előfordult s talán ma is van rá eset, hogy a régiségeket tartalmazó könyvtár ládába csomagolva a padláson várja bizonytalan sorsát: az egereket, a kemencét, vagy az ószerest. Ezekről a becsomagolt könyvekről legendák keringenek. Legérdekesebb ilyen legenda a megszállt Felvidékről jutott el hozzánk. Itt, hol kastélyokban s a régi műveltségű városokban mindig volt könyv iránti érdeklődés és könyvgyűjtés, állítólag ma is volna magánkézben egy Gutenberg-féle biblia, amelyet tulajdonosa, mint családi ereklyét Őriz a padláson, a nélkül, hogy értékét csak a legtávolabbról is sejténé. Pedig ennek elérhető bibliofil árából igen rendes birtokot lehetne vásárolni, ami alkalmas volna arra, hogy kárpótolja az eladót azért a fájdalomért és kegyeletstértért, melyet e könyv eladásával őseivel szemben elkövetett.

A magyar bibliofilpiac általában annyira üres, hogy egy-egy szebb és értékesebb régi könyvnek, például egy Turóczi-krónikának az előkerülése valósággal eseményszámba megy. De kér is érte az antikvárius olyan árat, hogy még az az egy-két gazdag gyűjtő is, aki megmaradt Csonka-Magyar - országon, alig tudja megvásárolni. Ez az ország, amely még tíz évvel ezelőtt is oly gazdag volt könyvkincsekben (pedig megszámlálhatatlan mennyiség pusztult el nálunk kemencékben alágyújtásra, fidibusznak, vagy céltáblának), ahova a német és osztrák antikváriusok szívesen rándultak el egy-egy üzleti útra, mert mindig dús kincsekkel megrakva térhettek innen haza, ma már szegény és kifosztott. Kiürültek a méhesek is, a régi jó táblabírák és református prédikátorok könyvtárai, az a régi magyar könyvtártípus, amelyben a könyveket nem dísznek tartották, hanem kétségkívül olvasták. Ami könyvkincsünk még megmaradt, az a múzeumok, közkönyvtárak, papi, hitbizományi és általában főúri könyvtárak polcain hever, eltemetve. A nyilvános könyvtárak anyaga kutatások céljaira tudósoknak rendelkezésére áll ugyan, a hitbizományi, főúri könyvtárak azonban legnagyobbreszt teljesen megközelíthetetlenek, még anyaguk is teljesen ismeretlen, pedig következtetve abból az egy-két főúri könyvtárból, amelyeknek vagy a jegyzékét vagy a könyvállományát volt alkalmunk látni, azt kell hinnünk, hogy mind forráskutatás szempontjából, mind bibliofil szempontból igen nagy értékek heverhetnek bennük. A hitbizományi törvény megalkotása alkalmával különös figyelmet kellene fordítani a könyvtárakra, mert könnyen megtörténhetik, hogy tulajdonosaik — ha szabadon rendelkezhetnek velük — és hirtelen pénzre lesz szükségük valamikor, felhívhatják a legközelebbi ószerest és métermázsánként adhatják el az egyébként úgyis csak hasznavehetetlen bútor gyanánt heverő könyveket. E sorok írójának van némi gyakorlata a könyvgyűjtés, eladás és vásárlás terén, s az a tapasztalata, hogy a megszorult ember legelőször rendszerint a könyvtárát dobja piacra s többnyire annak arányában szabja meg az eladási árat, hogy mennyi pénzre van azonnal szüksége; ezen az alapon indul meg az alku. És hogy a könyvtár kerül legelőször sorra, az megérthető, mert a tudós könnyen megtalálhatja a neki szükséges könyveket közkönyvtárakban, a laikus pedig, aki egyszerűen „könyvkupacot“ gyűjtött, csak egy nélkülözhető bútordarabot, amellyel egyébként büszkélkedett, dobott ki a lakásából. Valószínű, hogy a főúri könyvtáraknak is ez lesz valamikor a sorsuk s ezért a hitbizományi könyvtárak esetleges majdani értékesítésénél az állami könyvtáraknak elővásárlási jogot kellene biztosítani. De már ezt megelőzőleg keresni kellene a lehetőséget arra, hogy a hitbizományi könyvtárak anyaga ismertté váljon és tudósok, kutatók közkönyvtárak útján kikölcsönözhessenek olyan forrásmunkákat, amelyek közkönyvtárakban nincsenek

meg. Hogy lehetnek nagy könyvritkaságok, ismeretlen munkák, unikumok e könyvtárakban, arra főként az idegen szemektől féltékenyen őrzött Vigyázó-könyvtár esetéből következtethetünk. E könyvtárról, amely itt volt a főváros kellős közepén évtizedeken keresztül, — most a Vigyázó-hagyaték-nak az Akadémiától való átvétele alkalmával kiderült, hogy több, teljesen ismeretlen ősnymtatvány-kincse van, amelyeket magyar tudósok már régen leírhattak, átkutathattak és ismertethettek volna az egész tudományos világ előtt, ha tulajdonosaik nem tartoztak volna a „féltékeny“ gyűjtők sorába. S ha egy egészen fiatal, alig ötvenéves könyvtárból előkerülhetnek ilyen ritkaságok, joggal remélhetjük, hogy a többszázéves főúri kastélyok könyvtárai is rejtegetnek efféle meglepetéseket.

Magyarországon sohasem volt könyvtárosképzés és ma sincs. A múlt század s a letűnt nemzedék könyvtárnokai és bibliográfusai: Szombathi János, Szabó Károly, Ferenczi Zoltán, Horváth Ignác és Hellebranth Árpád maguktól, autodidaxis útján lettek könyvtárnokokká. Általában könyvtárnokká az lett, akit azzá megválasztottak vagy kineveztek. A könyvtárnok a legtöbb esetben semmiben sem különbözött a számtisztól vagy egyéb rubrikázó hivatalnoktól s a könyvkatalogizálás munkáját ugyanazzal a lélekkel is végezte, mint amazok. Még nem is olyan régen előfordult az is, hogy könyvtári tisztviselők egészen közönséges bibliográfiai alapvető munkáknak a címét sem hallották, bibliofil szempontjaik pedig egyáltalán nem voltak. Ily körülmények közt a ritka könyv nem részesülhetett a kívánt védelemben az antikváriusokkal szemben, akik viszont többnyire tamilt bibliofilek. Így történhetett meg 1870-ben az a soha jóvá nem tehető hiba, hogy Nagy István debreceni gyűjtőnek magyar szempontból megbecsülhetetlen értékű „magyar ősnymtatvány“-könyvtára külföldre került a List és Francke antikvárius-céghez, amely előbb nyomtatott katalógust készítettett róla, majd — miután magyar részről semmi érdeklődés nem volt e könyvek iránt, eladta őket külföldieknek. Unikumai idegen kezekbe kerültek, valamelyik német vagy angol könyvtárban lappanganak s számos 16. századbeli magyar könyvnek a címét is csak Nagy István könyvtárának List és Francke által kiadott katalógusából ismerjük. Talán szinten a bibliofillá elhanyagoltsága volt az oka annak is, hogy a híres és nagyértékű Reviczky-könyvtár, amely főként a görög-római klasszikusok első nyomtatott kiadásait gyűjtötte s amelyről külföldre kerülése után, még a 18. században két katalógus is készült, szintén elveszett számunkra.

A mai üres piac szempontjából már majdnem egészen közömbös, hogy könyvtámokaink bibliofil érdeklődésű és képzettségű emberek-e, annál inkább, mert hiszen nagy közkönyvtárainknak, leszámítva talán a Fővárosi Könyvtárat, a háború után úgy sincsen könyvek vételére számbavehető költségvetésük. Az a néhány igen jeles könyvtámok, aki bibliofil és „katalógus-olvasó“, mindenesetre meg tud felelni a ma egyre ritkábban felmerülő kérdésekre. A könyvtárak s a jövő szempontjából azonban több kész bibliográfusra Van szükségünk, akik töredékeket, kötésekét meg tudnak határozni, tisztában vannak a ritkaságokkal, hogy a jövőben ne fordulhasson elő, ha könyvkincsekről érdeklődnek náluk, hogy az Ipolyi Mitológiáját említsek, amely legendás könyv ugyan, de nem ritkaság. Gvadányi, Csokonai, Petőfi első kiadásai ritkábbak, nem is szólva a 16. századbeli magyar munkákról s a 15. századbeli, budai ősnymtatványokról vagy a külföldön nyomtatott, vagyonokat érő könyvek egész seregéről.

EGY KATONA GONDOLATAI

— Seeckt vezérezredes könyve! —

A HÁBORÚS könyvek és emlékiratok nem nagyon díszes gúláján — amelynek nem jósolhatunk cheopsi halhatatlanságot — van egy kis könyv: a Seeckt vezérezredesé. Ez a könyv azért értékes, mert nem emlékirat. Különös jelentőséget az író személye ad neki: a vezérezredes a háborús és mai Németország egyik legvonzóbb, leghatározottabb katonai személyisége.

Több felelős állásban volt, ahol megismerte a középhatalmak hadseregeit, vezető államférfiakt és katonáit.

Mégsem írt emlékiratot. Írásában nem igazolja a saját cselekedeteit, nem támad másokat.

A felsőbbrendű elme nyugalmával, a képzett és éles szemű katona helyes ítéletével, az egészséges ember jó idegzetével, nyugodtan mérlegel és higgadtan beszél. De nem háborúról, baklövésekről és azok okairól, hanem felelős állásaiban szerzett tapasztalatairól. Úgy, hogy azokat értékesíthetjük is.

Könyve nem összefüggő szerkezetű. Felfogása, előadásmódja eredeti akkor is, amikor már „megtárgyalta“ kérdéseket világít meg — de új szempontok szerint.

Előadását száraz humora élénkíti. „Három dolog — az ostobaság, a bürokrácia és a jelszavak — ellen hiába küzd az emberi elme.“ Az ostobaság elleni reménytelen küzdelmet nálánál okosabb embereknek engedi át, a katonai bürokráciával szemben vesztesnek érzi magát. A jelszavakkal akar harcra kelni. Ugyanis azt látja, hogy sok különben okos embernek csak azért nincs önálló véleménye, mert jelszavakba kapaszkodik. Ez érthető, „...nagy könnyebbség, ha... olyan gondolatra hivatkozhatunk, amelyet előtünk már más“ formába öntött.

Mint katona romboló hatásúaknak tartja a jelszavakat és küzd ellenük. „A múltnál fontosabb a jövő.“ Ennek folytán elsősorban a legelterjedtebb és nem újkeletű jelszó, a pacifizmus ellen fordul.

Igazán megkapó, hogyan beszél ez az előkelő katona a háborúvégi, front mögötti, wilsoni és genfi jelszóval szemben erről a kérdéstről.

„Aki a háború vérben forgó szemébe mélyen belenézett; aki a világháború harcmezőit jó kilátó pontról tekintette át; aki a sok elhamvasztott tűzhely láttára megöszült; aki felelősséggel tartozott sokak életéért és haláláért, tehát tapasztalt és megfontolt katona, az sokkal jobban fél a háborútól, mint az a képzelődő, aki a nélkül, hogy a háborút ismerné, csak a békéről szónokol.“ Hozzátehetjük — legtöbbször pártpolitikából és felelősség nélkül!

Lehet „öntudatra épült és felelősségérzetből fakadó pacifizmus, de a nemzet méltóságát sárba tipró és nemzetközi ölelkezésre alapított pacifizmus nincs!“

A katona örömmel üdvözli „mindazokat a törekvéseket, amelyek a háború lehetőségét csökkentik, de nem megy az utcám a jelszóval... Nem

¹ Fordította Németh József, ny. vkszt. őrnagy. Szerző kiadása (155 oldal.) Budapest, 1929.

Tartalom: Jelszavak. Szimbólumok. Frigyes napja. Schlieffen napja. Hindenburg. Az öreg svéd lobogó. Emléktábla. Problémák: Államférfiú és hadvezér. Az elérhető cél. Korszerű hadseregek. A hadsereg az államban. Korszerű lovasság. A vezérkar főnöke. Arról, ami fontos.

kell többé háború!“ vagy, mondhatnánk mi: „Nem akarok többé katonát látni!“

Ilyen kérdésekről — mondja Seeckt — „nem az államfők, az államférfiak, szerződések és szövetségek, hanem magasabb erők, a népek létének és nem létének örök törvényei döntenek“.

Az imperializmus jelszavát találó szarkazmussal jellemzi: „Imperialista mindig az a másik fél, akinek nyílt vagy burkolt hódító vágya ellen állítólag védekezni kell. Csak az angoloknak van joguk hozzá, hogy az 'empire*' fogalom az egész földet körülölelő hatalmuk büszkeségét tükrözze vissza; az összes többi népek imperializmusa merénylet a világbéke ellen.“

Természetesen az imperializmus független az „imperátor“-tól és az államformától. Ezt a mi pacifistáink nem tudják. De úgy látszik, a németek sem, mert a vezérezredek a militarizmus jelszavával foglalkozva elmondja, hogy a franciák egész népüket „nation armée“-vá nevelik, Amerika pedig „amely önérzetesen lobogtatja a béke zászlóját — egyetemeken vezérkari tisztekkel tartat előadásokat a háborúról és hadművészetről; művelt ifjúságát 'officer training corps*-okba szervezi és iparával begyakorolja a mozgósítást“.¹ Seeckt ezt hazafiasságnak nevezi, Németországban a pacifista — mi azt hisszük, Amerika is Németországról — ugyanezt porosz militarizmusnak mondaná.

Nem veszünk sorra minden jelszót, amelyet a szerző „leleplez“. Azzal végezzük ennek a fejezetnek az ismertetését, amit a háborús célokról ír, katonai szempontból: „Stinnesnek a főhadiszálláson nincs semmi keresnivalója. A hadvezetésnek csupán egy célja lehet: az ellenfél hadseregének megsemmisítése.“ Minden egyéb az államvezetés dolga, — egyetértésben a hadvezetéssel.

A hadseregnevelő tábormok céltudatosságát ismerjük meg abból, amit például Nagy Frigyesről csupán két rövid oldalon szól. Ezzel katonai szempontból mindent elmondott. A hadsereg „egységes fogalom“, a katonai becsület egy a hadvezérmél és közkatonánál és ennek a hadseregnek a vezetése a „nagy király számára megtiszteltetés volt!“

Az idézetek köré csoportosított rövid mondatokban világosan meghatározza a katona kötelességét, a nevelés célját, a legfőbb katonai erényt: „... a hadsereget jól vezesd“, ezt kívánja a becsület.

Hindenburgot szobor örökíti meg. Seeckt szerint azért, mert itt nem festői, hanem hatalmas formákról van szó. Az anyag, amelybe ezeket vésik, nem lehet márvány, mert a „kő finom felülete alatt gondolatok cikkáznak, szenvedélyek tombolnak“. Az olasz bronz sem jó anyag Hindenburg egyéniségének ábrázolására, mert ez „a problematikus természetek talányát megoldatlanul hagyja“. Ódon német templomokban és múzeumokban csodálatos középkori fafaragványok vannak. „A határozott, de mégis puha formák világosan fejezik ki a test felépítését, a fa színe enyhíti a felületet, a lélek a faragvány belsejéből sugárzik.“ Rendszerint olyan személyeket ábrázoltak így, akiket szemből-szembe alig látott valaki. De ezek is csak emberek voltak, ha aztán szimbólumokká váltak is.

Ilyen szimbólumnak tekinti Németország Hindenburgot. „A szolgálat, a kötelesség és az állam iránti odaadás szimbólumának.“ Mi átjött a régi porosz királyságból a mai német köztársaságba és ott „az idők forгатagában az állandóság és nyugalom szimbóluma“.

Minket a könyv további fejezeteiből leginkább a korszerű hadseregről szóló fejtegetések érdekelnek. Ezek Seeckt határozott látjelentése szerint csak az ő egyéni véleményét „tükrözik“.

¹ V. ö. Czákó István, Az Egyesült-Államok ifjúságának katonai nevelése, Magyar Szemle. VII. kötet, 41. oldal.

A következő kérdésekre keres választ: „Merre visz a katonai fejlődés útja? Kell-e még hadsereg?” és ha igen, az „milyen lesz? Miként fog viselkedni?”

Mielőtt a kérdésekre felelne, sorra veszi a háborúban résztvevő hatalmak véderőrendszerét és egyéb háborús készségét a világháború kezdetekor. Megállapítja, hogy egyik nemzet sem lépett a népességének megfelelő, vagy teljes készültséggel a háborúba. A nagy állandó hadsereggel rendelkező államok közül legjobban Franciaország, legkevésbé a kettős monarchia tudta háborús erőit és anyagát megszervezni. Érdekes megállapítás ez a háborús felelősséget kutatók részére!

Az angolszász hatalmak csodával határos hadseregszervezése és ipari mozgósítása eredményezte az évekig húzódó állásharcokat, az európai véderőrendszerekhez simuló tömeghadseregekkel. Azt a küzdelmet, amely „voltaképpen... a minden erőt felemészítő birkózásba fulladt”. Igen, mert az ilyen „tömeg nehézkes, nem tud könnyödén mozogni, tehát győzni sem; csupán elnyomni képes”.

A háború után úgy látszik a „fiireur du nombre” a végét járja.

Nagy-Britannia és az amerikai Unió kis, mozgékony békebeli hadsereget tartanak. Azonban minden hatalom másképpen értékesíti háborús tapasztalatait. Anglia légi erejét növelte legjobban. Az Unió¹ ebben sem maradt el és ezenkívül a fent jelzett módon készíti elő ifjúságát a háborúra.

Franciaország csaknem hadi létszámú hadsereget tart, erős tartalékokkal. Itt is nagy a légi flotta; az ifjúság katonai kiképzése ugyancsak megvan.

Olaszország frontserge mellett tartalékképpen fasiszta milíciát szervezett. A fiatalág fasiszta-katonai nevelésben részesül.

Oroszország, bár nehézségekkel küzd, nagy sereget tart és „e mellett a keretrendszerrel akar fegyverfogható tömegein úrrá lenni”.

Az új hadseregek (lengyel, cseh, jugoszláv stb.) az általános hadkötelezettségen alapulnak. A szolgálati idő nem nagy, állandó békehadsereg gondoskodik az állam „biztonságáéról”.

Az itt vázolt fejlődés nem mutat lényeges változást a háború előtti helyzettel szemben. A „fureur du nombre” mégis hiába védi a maga jogait. A gazdasági helyzet folytán minden állam kénytelen lesz előbb-utóbb háborús kiadásait csökkenteni, véderőrendszerét megváltoztatni.

Ezzel a kényszerűséggel szemben a mai politika „léggöri viszonyai” a békére való nagy hajlandóság mellett is nagy állandó hadseregek tartására készítetik a lefegyverzést hirdető államok egy részét. Ha őszinte ez a béke után való vágy, akkor semmi akadálya sem lehet a számok (a hadseregek létszáma) kiegyenlítésének. Ebben „nagyobb békegarancia rejlik, mint az erők eszményi és soha el nem érhető csökkentése” után való törekvésben.

De változást sürget a haditechnika fejlődése is. Példának okáért „a korszerű tüzérség vezetéséhez iskolázott és fegyelmezett szellemi erő kell. Ilyen felkészültsége felületesen kiképzett csapatnak nem lehet”. Tehát a nagy tömeg, amely nem iskolázható megfelelő módon, „az ellenség oldalán működő kisszámú technikussal szemben, a legrosszabb értelemben vett ágyútöltelék szintjére süllyed”.

Sokan, akik a légi erők óriási fejlődésére gondolnak, azt hiszik, ez oldja meg a világháború megoldatlan problémáját, az ellenfél megsemmisítését. Szerintük „a szárazföldi haderő nélkülözhető”. Pedig a változás csak az, „hogy míg eddig a döntésért csupán szárazföldön és vizen folyt a küzdelem, most a levegőben is fog folyni”. A jövőben az otthon dolgozó polgárt is

¹ V. ö. Hardy Kálmán cikkét „A légvédelemről”. Magyar Szemle, VI. kötet 3. (23.) sz. 235. oldal.

megtámadhatják, de az otthon védelme ilyen támadásokkal szemben a légi- és légvédelem feladata lesz.

A fegyverkezési technika és a mai véderőrendszerek Seeckt fejtegetései szerint „nem idomultak a jövő fejlődéséhez“ és a legközelebbi háború valószínűleg egészen másképpen alakul, mint ahogyan azt a mai szakember elképzei. (Ezt a csalódást már a mi életünkben nem egy szakember érte meg. Elég az orosz-japán háborúra és a világháború első szakára gondolnunk.)

A háborút a légi erők kezdik majd meg (az ellenfél erőforrásainak megtámadása, a személyi és anyagi mozgósítás megzavarása érdekében), mert ezek vethetők legkönnyebben harcba.

A légi támadást követi gyors ütemben a békebeli, jól képzett, mozgékony hadsereg megmozdulása. Minél értékesebb ez, minél jobb a vezetése, annál nagyobb reménye van arra, „hogyan az útjában álló ellenséges erőt rövid idő alatt megveri, az ellenfelet további erők felállításában és fejlesztésében akadályozza, sőt talán már békére is kényszerítheti“.

A békebeli hadseregek küzdelme alatt megkezdődik az ország többi véderőinek a szervezése. A mozgékonyabb és technikailag képzettebb fél mindent el fog követni ennek a megakadályozására is.

Röviden: „jól kiképzett, mozgékony, tehát kisebb hadseregek kerülnek alkalmazásra, amelyek hatását a repülő fegyverem lényegesen fokozza“. Párhuzamos ezzel az otthoni erők megfelelő felkészülése.

Milyen legyen az így akcióba lépő „működő“ hadsereg? (Stosstruppe!)

Hivatásos katonákból álljon, lehetőleg önkéntesekből. A szolgálati idő a technikai kiképzés mérvétől függ. Lesznek olyan fegyverek, amelyeknek jó alkalmazásához nagy tapasztalat és nagy műszaki tudás kell, máshol a fiatalos frissesség a fontos.

A „működő“ hadsereg nagyságát az állam biztonsága, katonai — földrajzi és pénzügyi helyzete adja meg. Minden állam, mely így alakítja meg haderejét, igyekezni fog a kiképzés, a fegyverzet és felszerelés tökéletességének elérésére.

Ehhez képest nélkülözhetetlen a nagy mozgékonyosság (nagy számú és kitűnő lovasság, motorvontatás a gyalogság részére, motoros ütegek stb.), hatásos fegyverzet és állandó erőpótlás. Legjobb azonban, ha ez a hadsereg első alkalmazásánál semmi, pótlásra sem szorul.

A „működő“ hadsereg legfontosabb velejárója egy arra való tisztekből és altisztekből álló „kiképző mag“. Ez neveli az ország fegyverfogható fiatalágát. Ha szükséges, ismétlődő tanfolyamokat is tart. Az így képzett tömeg legjobbjai kiegészíthetik a „működő“ hadsereget, a többi átveheti felfegyverzése után a haza védelmét. Ezeknek a nevelése ne annyira katonai legyen, inkább általános szellemi és testi.

A kiképzés alapja a jó tiszti és altiszti nevelés.

A korszerű fegyverkezés kérdését nem lehet raktári készletekkel megoldani. A „működő“ hadsereg és első „pótlásai“ részére készen kell ugyan tartani a legtökéletesebb fegyvereket, de milliós hadseregeknél ez lehetetlen és nem gazdaságos. „Az ilyen anyag katonai értéke a természetes elavulás folytán egyszersmind kétes is.“ „A tömegek lefegyverzésére csak egy mód van: meg kell állapítani a fegyver típusát és ezzel együtt elő kell készíteni a szükség esetére a tömeggyártást.“

Ez a hadsereg és hazai ipar együttes feladata. Ehhez persze az ipar állami támogatása szükséges, már békében is. Ez még mindig olcsóbb eljárás, mint a raktározás problematikus rendszere.

„A korszerű lovasság“ és „A vezérkar főnöke“ című fejezetek tulajdonképpen az itt vázolt gondolatmenetnek a függvényei.

Seeckt lelkes szószólója a „korszerű lovasság“ (tüzérségi fegyverekkel támogatott, híradó, műszaki stb. szolgálatban kiképzett lovashadosztályok) fenntartásának. Az ilyen lovasság feladatát a mozgósításkor való gyors harcbavetésben (az ellenfél felvonulásának zavarása, a határvédelem át-törésével és ezzel a légi távolfelderítés kiegészítése), a közelfelderítésben és a döntés után való gyors alkalmazásban látja; de a csata eldöntésében is tevékeny részt vehet a lovasság, éppen a mozgékonysága miatt.

Mozgékonyága csak a jó, megfelelően képzett lovasnak van, ez az első lépés a további neveléshez. Erre legjobb eszköznek a póljátékot tartja.

Számos példával támogatja felfogását: „a korszerűen kiképzett, felszerelt és vezetett lovasság napjai egyáltalán nincsenek megszámlálva,... bizalommal tekinthet a jövő felé“.

A vezérkari főnök szerepének meghatározásánál Seeckt zavarban van. Volt munkatársának, Hentsch ezredesnek egy kijelentése segíti ki. Valaki egyszer a főhadiszálláson az ezredet kérdezte: „Ali is az a szállásmester?“ Ez így felelt: „A szállásmester mindazokat az ügyeket intézi, amelyeket a vezérkari főnök nem tud, vagy nem akar elvégezni.“ Tegyük a vezérkari főnök helyére a hadvezért, a szállásmester helyére a vezérkari főnököt, akkor közelebb jutottunk a fogalom meghatározásához.

A vezérkar történetének rövid ismertetése és a hadvezér és első munkatársa (a vezérkari főnök) egymáshoz való viszonyának tárgyalása után arra a következtetésre jut, hogy a „szerencsés vezetés két nagy tényezőjét — a tapasztalatot és az ifjúságot — helyes arányban“ kell összekevernünk. De szükségesnek tartja ehhez az idősebbek (a tábormoki kar) gondos továbbképzését is. „Csakis így szerezhetnek jogot arra, hogy állásukban megmaradjanak“.

A hadsereg viszonyát az államhoz két kérdés szerint ítéli meg. „Mit követelnek a hadseregtől? Mit követelnek a hadsereg számára?“

„Csakis nemzeti jellegű hadseregekre gondolhatunk, amelyekben a nép összes sajátosságai visszatükröződnek.“ „A katona munkatere az ember, aki a tudományon, a technikán és az anyagon uralkodik. A hadsereg nem más, mint sok embernek ugyanazon komoly cél érdekében való egyesülése.“ Jelszava: „mindenki mindenkiért“. „A hadsereg ne legyen állam az államban, hanem minden erejét annak szolgálatába állítva, magának az államnak hű képmása legyen.“

De a hadsereget a maga belső életében „szabadon kell hagyni, legalább annyira, amennyire ez a szabadság az állam összeségébe beilleszthető“. A belpolitika és külpolitika vegyék mindig figyelembe a katonai érdekeket. Ha a hadseregtől megkívánjuk, hogy jó, tehát „elismerésre méltó legyen, akkor az államtól is el kell várni, hogy a nyilvános életben biztosítsa hadseregének és képviselőinek az őt megillető helyet és minden támadással szemben meg is védje őket“.

Ez az igazság anyagi téren is helytálló. A katona nem „a zsoldért“ katona, „de nagyon esztelenül cselekszik az az állam, amely leghűbb és legértékesebb szolgáját a napi élet gondjaitól a lehetőség szerint nem szabadítja meg“.

A hadseregtől értéket, alkotmányos szellemet követelünk, az állam pedig becsülje meg és szeresse hadseregét.

„Senki se nyúljon a hadsereghez!“ — kiáltjuk a pártoknak. A hadsereg nem párthadsereg, az államnak — és csakis neki — szolgál, „mert ő az állam maga“.

Ennél szabatosabban nehéz ezt a kényes és ma sokat vitatott kérdést megvilágítani.

Seeckt vezérezredes kis könyvének elolvasása után mindenki megérti,

aki a német viszonyokat ismeri, hogy ez az érzéseiben erősen konzervatív katona, de modern szakember* évekig lehetett a versailles-i német hadsereg szervezője, tanítója, vezetője.

Könyve nekünk, magyar katonáknak, de minden magyar embernek is sok tanulságot nyújt.

HARDY KÁLMÁN

KIÉ A DÉLI-SARK?

1. Amikor most húsz esztendeje — 1909 áprilisában — Robert Edwin Peary kitzúta a csillagos lobogót az északi sarkon, még híre sem volt a rádiónak. Öt hónapig tartott, amíg valahonnan Labradorból táviratot küldhetett Roosevelt-nek, az Egyesült-Államok elnökének; jelentette, hogy megvan a vén sark: „I have the old Pole, birtokba vettem az Unió nevében.“

Roosevelt állítólag ezt válaszolta Pearynek, ugyancsak táviratban:

„Köszönöm. Mit csináljak vele?“

Ez nyilván csak anekdóta. Rooseveltnél, bármily érdekes és eredeti ember volt is, még hozzá, mint afféle oroszánvadász, meglehetősen kemény legény is — aligha hűtötte (vagy forrázta) le ilyen nyers válasszal azt a férfit, aki huszonhárom év leforgása alatt kerek tizenkét esztendőt töltött a sarki tájakon önfeláldozó kutató és fölfedező útjain, hogy végül nyolcadik expedícióján tömördek szenvedés árán meghódítsa a századok óta hiába ostromlott sarkot, hazája és az emberiség számára.

Cook-kal való áldatlan harcát ugyanazzal a makacs szívóssággal és erélyességgel vívta meg Peary, amellyel az északi sarkot maga alá gyűrte. Az eleinte lázasan ünnevelt versenytárs elhullott a harcban; nemcsak elsősege dőlt meg, kiderült róla, hogy közelében sem járt az északi sarknak. Peary győzelmének nagyságát és szépségét nem homályosíthatta el az évekig folyó példátlan vita. Cook „elnyerte“ — mint mondani szokták — méltó büntetését — ma is börtönben ül valami egyéb turpisság miatt. Peary érdemeit az altengemagyi méltósággal jutalmazta halás hazája. Haláláig és még azóta is, mind e mai napig ő volt az egyetlen ember, akinek a lába az északi sark jégtorlaszait taposta — ő és néger szolgája, meg négy hűséges eszkimó kísérője.

Tizenhét évbe telt, amíg az első ember megjelent ő utána az északi sark fölött s repülőgépről lehajította a magasból győzelmi lobogóját. Ez a lobogó is a csillagos-sávós amerikai lobogó volt: a fürge és elszánt Byrd kapitányé, ugyanazé a vakmerő férfiúé, aki mostan a déli sarkon aratja diplomáciai bonyodalmakat keltő diadalait.

Byrd után harmadnapra repült el az északi sark fölött Amundsen a Norve léghajón. Amundsen norvég zászlórúdjával együtt fúródtak a jégbe útitársainak — Ellsworth-nak és Nobile-nak — diadalmi jelvényei: az amerikai és az olasz lobogó.

Most esztendeje, 1928-ban, Sir Hubert Wilkins, az ausztráliai sarkutazó, repült el, megint csak leszállás nélkül, az északi sark befagyott tengere fölött, ha nem is pontosan a sark fölött, Alaskából a Spitzbergákra. Az ő dicsősége brit győzelem. Rajta kívül még a szerencsétlen Italia léghajó utasai (Nobile és sokat szenvedett társai) voltak az egyedüliek, akiknek a pillantása elhatolt az északi sarkra, ha ugyan a köd el nem rejtette előlük az áhított célpontot. Lehetséges, hogy az Italia hajótöröttjeinek

megmentésére fölszállt Amundsen (és nemes francia bajtársa, Guilbaut) is eljutott még egyszer az északi sark fölé — erre a kérdésre ma már választ nem kaphatunk.

Ha végigtekintünk azoknak a névsorán, akik elérték a sarkot: a fölfedezés jogán alig lehet elvitatni az Egyesült-Államok elsőbbségét. Igaz: az északi sark a „nyílt“ tenger kellős közepén van s a tenger nemzetközi. Ha hajón juthatna el valaki odáig, hajója fedélzetén nemzetének a talaján állana. Δ sarki óceán jége, bármily gonosz és félelmetes torlaszt emel is a földgömb felszínén az ostromló hajók vagy szánok betolakodása elé, végtére sem állandó és mozdulatlan. A legmagasabbra tornyosuló jéghegy is legfeljebb ha öt-hatszor oly mélybe nyújtja le lábát a tengerbe, mint amily magasságba mered föl csúcsa a víz tükre fölé. Ingatag és libegő, tovasodródó és szeszélyes, akárcsak anyaga, amelyből épült: a tenger hulláma.

Az északi sark „bekebelezését“, bármely államba is, vitathatóvá teszi a tengerek szabadsága.

A római pápa döntő szava megszabhatta egykor, az Amerika fölfedezését követő évtizedekben, azt a délkört, amely elhatárolja a portugál és a spanyol tengerentúli birtokokat: a fűszertermő kincses szigeteket. Ez a hatalmi szó gátat vethetett sok torzsalkodásnak a két tengerjáró nemzet között — bár legalább is ugyanannyi vitát, bonyodalmat és súrlódást okozott közöttük s a mindkettejükre féltékeny hollandus és angol hódítók között. A portugál és spanyol hajók veszedelme terelte rá az angolok figyelmét az északi — északkeleti és északnyugati — átjáróra. Az expedíciók egész sora indult neki a Jeges-tenger veszedelmes útvesztőjének, hogy kitapogassa a rövid utat a Kincses Keletre, Ázsia vagy Amerika megkerülésével. Willoughby és Chancellortól Franklinig és Amundsen útítársáig (Wiik-ig) százan és százan estek áldozatul az átjáró vakmerő, elszánt ostromának. A csaknem négy évszázadon át meg-megújuló hősi vállalkozásokból végül is skandináv utazók kerültek ki elsőnek: az északkeleti átjárón a svéd Nordenskiöld (1879), az északnyugatin a norvég Amundsen (1905) hatolt keresztül elsőnek hajójával.

A rövid vízi út fölfedezéséért folytatott küzdelmek után most a sarkon átvívó légi út kivívása van soron. Európa nagy részéből az északi sarkon át visz a legrövidebb légi út Amerika földjére. Ennek az útnak a „járhatósága“ nem olyan reménytelen, mint az északi Sarki-tenger jéggé dermedt sivatagába vesző „átjárók“ erőszakolása.

2. Ha északra a Kincses Kelet fűszere és aránya csábította az első kalandorokat: az ismeretlen déli tengerekre is egy ingerlő ábrándkép csalogatta el az első fölfedezőket — a viruló, madárdalos, termékeny Terra Australis ősi ábrándja.

James Cook kapitány (1728—1779) volt az első kutató, akit tisztán tudományos célok vezértek tengerjáró útjaiban. Nem véletlen, hogy az ő hajói hatoltak el elsőnek a déli sarkkörön túlra, el egészen a 71 fok 10 perc déli szélességig. A hatodik világrész szárazföldjéig nem juthatott el azon a délkörön, de ő — az ötödik világrész fölfedezője—volt az, aki elsőnek mondotta ki, hogy ha van még egy kontinens a messze délen, az csak fagyos, élettelen, jég- és hóborította földség lehet.

Ma már tudjuk, hogy Cooknak tökéletesen igaza volt, bárha abban a jóslatában tévedett is, hogy „nem lesz soha senki, aki messzibbre hatoljon délnek“ a Déli Jeges-tenger zajló jégében, mint ameddig neki sikerült eljutnia.

Cook tehát, aki megajándékozta az emberiséget Ausztráliával, ugyanakkor meg is fosztotta attól a Terra Australistól, amelynek kódös álomképe Aristoteles óta föl-fölbukkant az emberek fantáziájában.

Cook francia kortársai — Bouvet, Marion du Fresne és Kerguelen — még csak egy-egy magános szigetet fedeztek föl a hajónemszántotta messze déli tengerekben. Bármily elárvultak is ezek az elriaszító éghajlatú kopár földségek — a Bouvet-, Marion-, Crozet- és Kerguelen-sziget — még nem igazi antarktikus területek.

A Cook fölfedezte déli Sandwich-szigetcsoport (nem a Hawaiiinak is nevezett Sandwich-szigetek) már jóval messzebb van délen (59 fok 14 perc), de még ennek sincsen semmi köze ahhoz a déli kontinenshez, amelynek birtokáért most a világ két legnagyobb tengeri hatalmassága vetélkedik. Cook bizonyára hitt benne, hogy nagy kiterjedésű földségek vannak még a Föld déli sarka körül valahol; a lapos tetejű, meredek falú óriási jéghegyek alakjából következtetett rá, hogy ezek valamiféle szárazföldi jégtakaróról szakadhattak le. De nem hitt benne, hogy valaha is legyőzhesse az ember az odavivő út nehézségeit.

Cook kiábrándító híradása kissé lelohasztotta a lelkesedést. A népes, virágzó kontinensből nem maradt egyéb családok, csak a bálna és a foka. Ma, a tudományos fölfedezések korában különösen hangzik, de elmondhatjuk, hogy a bálnáknak és a fokáknak köszönhető »- végső soron — a hatodik világrész fölfedezése. A bálnavadász hajók elől egyre délebbre és délebbre menekült a tenger üldözött vadja. Nyomában az ember.

Amerika elszakadása után az amerikai fókavadászok már új hazájuk lobogójával jelentek meg a küzdőtéren. Gyülekező helyük eleinte a Desolation-sziget, majd a Falkland-szigetek, South Shetland, a Palmer Land és a Sandwich-csoport. 1821-ben a Deception-szigeten (a déli szélesség 63. fokán) kötöttek ki. Egyetlen nyáron (1820—1821) ötvenezernél több fokabórt hoztak haza erről az egyetlen szigetről a new-englandi fókavadászok.

A tömérdék névtelen fókavadász között akadt egy fiatal amerikai kapitány, akinek a nevét — bár életében alig ismerték a maga hazájában is, még kevésbé nálunk Európában — most Columbuséval együtt (!) kezdik emlegetni az utólag hálás amerikaiak.

Síessünk följegyezni a nevét ennek a huszonegy éves ifjúnak, mert úgyis soká nem fogjuk híret sem hallani. Nathaniel B. Palmer hiába nevezte el a 68. szélességi fokon talált földséget a maga nevével — Palmer Land — ezt a nevet az utána ott járt angol Biscoe a brit admirális első lordjáról Graham Landnek nevezte el. Ez a név került rá a térképre, ezen a néven kebelezték be a Nyugati Antarktisz-ba (West Antarctica).

Palmer — akár csak Columbus — nem tudta, hogy kontinenst fedezett föl, jöllehet jelentésében így emlékezik meg az új területről: „a region of great if not continental proportions“. A későbbi utazók fölfedezéseiből derült csak ki, hogy a Prim« Land a Nyugati Antarktisz északi partvidéke, része annak a földségnek, amelyről utóbb megállapították, hogy a délsarki kontinens óriási szárazföldjének tartozéka. (Amíg Wilkins 1928-ban ki non derítette, hogy mégis csak sziget!)

Az orosz Bellingshausen (1819—1821), az angol Biscoe (1830—1833) Balleny, a francia Dumont D'Urville (1837—1840), az amerikai Charles Wilkes (1840) és az angol James Clark Ross (1840—1843) fölfedezéseivel lassan-lassan kialakul az Antarktika „összefüggő“ szárazföldjének és a kontinenst övező szigeteknek körvonala. Nagyjában a déli sarkkörön hriad ennek a hatalmas hatodik világrésznek valószínű partvonala, tehát jóval nagyobb területet foglal magában, mint Európa.

3. Anglia és Amerika versengése ma elsősorban Wilkes és Ross fölfedezéseire irányítja figyelmünket, de nem lesz érdektelen az újabbkori délsarki utazók eredményeit is áttekintenünk.

Wilkes hadnagy sorsa még jobban emlékeztet Columbiára, mint az elfeledett Palmeré. Wilkes-et az amerikai kongresszus küldötte ki „fő general maritime expedition“ (általános tengeri kutatásokra). Greely tábornok, az amerikai sarkutazó, ezt írja az expedíció szervezéséről: „Intrigues, jealousies and disputes marked the organisation of the expedition. A cselszövények, féltékenység és viták jegyében szervezett expedíció lezajlása után följúlt a féltékenység és még nagyobb hevességgel tört ki a vita — ezúttal Wilkes és Ross között.

Wilkes Sydneyből kelt útra öt hajójával: a Vincennes, Peacock, Porpoise, Seagull és Flying Fish nevű rosszul felszerelt, kezdetleges vitorlásokkal. Wilkes hajónaplójában ilyenféle bejegyzéseket találunk: „... úgy véljük, hogy messzi hegyeket pillantottunk meg délre... formájukról azt hisszük, szárazföld... két csúcs kúpszerű alakja világosan látszik... A Porpoise fölfedezett egy szigetnek mutatkozó földet... A Vincennes földet jelentett... an immense mass, which had every appearance of land... another sight of the land ahead... land in sight...“ Végül ezt írja: „A földnek ezt a nevet adtam: antarktikus kontinens.“

Nem csoda, ha ilyen bizonytalan följegyzések magukra zúdították a sokkal alaposabb James Clark Ross kritikáját. Keserű kíméletlenséggel csapott össze a két versenytárs. Ross tizenöt lapon keresztül támadja Wilkes-et könyvében s adatait bele sem rajzolja térképébe. A francia D'Urville is ellene fordul az amerikai utazónak.

Ennél is keservesebb, hogy tisztjei vádaskodására börtönbe vetik. Kegyetlenséggel, csalással, visszaéléssel vádolják. Ráfogják, hogy kapitányi egyenruhát viselt, holott csak a hadnagy ruha illette meg. Később igazolta őt a vizsgálat, szabadon bocsátották, de a homály csak nem oszlott szét alakja körül.

Honfiktára, Greely, a sarkkutatás kitűnő történetírója, ezt írja róla: „Akármint mondtak is Wilkes megfigyeléseinek pontosságáról, soha senki nem kételkedett bátorságában... H. R. Mill, a híres angol geográfus, szigorúban ítéli meg: „Wilkes semmiképpen nem volt tökéletes (megfigyelő), ítéletében tévedéseket követett el.“ Scott kapitány is megemlékezik amerikai elődjéről: „Wilkes mélységmérései tájékoztatnak róla, hol van a kontinentális plató határa ezen a vidéken/*

4. Az amerikai Byrd délsarki fölfedezéseit minden eddiginél élénkebb figyelemmel és érdeklődéssel kíséri a világ. Nemcsak azért, mert azon frissében kapja a rádióhíreket az expedíció egymást érő sikereiről, hanem, mert ma, a repülőgép korában, sokszorosan közelebb érzi magához az emberiség a Földnek ezt a legelhagyatottabb, legelriasztóbb tájkát, mint eddigé. A tengerek szabadságának régi elve vajmi kevésbé izgatta a fantáziát, ha arról volt (vagy lett volna) szó, hogy ezt az elvet a déli Jeges-tengerre alkalmazza. Az emberi hatalomnál sokszorta nagyobb erők diktáltak itt: „a jég nagyhatalmassága”, ahogyan egyik nagy sarkutazó mondta. Mindaddig, amíg kivételes hőstett kellett hozzá, hogy egy-egy „szerencsés“ (vagy inkább: boldogtalan) hajó elvergődjék az Antarktika jégövezte partjaiig,¹ nem volt fontos sem az odavívó tengeri út elméleti szabadsága, sem pedig ennek az elátkozott „földnek“ a hovatartozása, birtoklása.

Mint ahogy sem Bécsben, sem Budapesten nem sok ember fejét fájdtotta meg a hír, hogy a Ferenc József-földre rátette a kezét Szovjet-Orosz-

¹ Ez a névelő a hatodik világrész neve előtt is rávall ennek a legújabb földrésznek roppant bizonytalanságára. Ha határozott körvonalú ismert földet jelentene az Antarktis vagy Antarktika név (mint Amerika, Afrika, Ausztrália), nem kellene eléje névelő. Nyelvérzékünk egyelőre megköveteli. Így igazít el nyelvérzékünk még a földrajzi problémák homályában is.

ország: a déli sarkvidéken sem vesztek össze mindezidáig a vetélkedő hatalmak.

Most, mintha megváltozott volna a helyzet. Igaz, messze van a déli sark, irdatlan messzeségben minden emberlakta földtől, sőt, szinte legyőzhetetlen távolságra magának az Antarktikának a partszegélyétől is, ahol még van állati élet, millió számra hemzsegnek a fókák a tenger jeges vizében és nyüzsögnek a pingvinek az ő csodálatos költőhelyeiken. A déli kontinensen nem kelt még át egyetlen utazó sem, bárha „a civilizáció sínvezetékét” két nemzet is kiterjesztette immár egészen a sarkig: a norvég és az angol.

A déli sark meghódításakor kezdett ébredezni az amerikai közvélemény — ha nem is a nép milliói, legalább is néhány földrajztudós összedugta a fejét. Kezdték sajnálni, hogy ennyire elhanyagolták a délsarki kérdést s hogy évszázadokon át úgyszólván semmit sem tettek, még annál is kevesebbet áldoztak — pénzt, erőfeszítést és emberi életet — ennek az értéktelennek hitt óriási területnek a földérintéséért.

A National Geographic Magazine, a washingtoni földrajzi társaság többszázezer példányban megjelenő folyóirata, 1912-ben vetette föl először, hogy itt az ideje, tenni kellene valamit, hogy elismerje a világ Amerika érdemeit a déli sark meghódításáért vívott küzdelmekben. Ekkor eleve nitette fel Greely az amerikai Palmer és Wilkes százestendő fölfedezéseit. Ő volt az, aki ezeknek a méltatlanul elfeledett hajósoknak a sorsát Columbuséhoz hasonlította és rámutatott Amerika hálátlanságára. Mint-hogy a kisebb fajsúlyú amerikai tengerjárókat maga az amerikai Greely sem hánytorgatja föl, ezeket (mint például W. M. Walker hadnagyot, áld Cook rekordját túl akarta szárnyalni és eljutott a déli szélesség hetvenedik fokáig), mi is bátran agyonhallgathatjuk ebben az áttekintésünkben.

Amerika tehát három fölfedező eredményeire alapítja igényét a déli sarkra: Palmerre, Wilkesre és Byrdre. Közülük egyedül Byrd az, akinek új fölfedezései kétségbevonhatatlanok.

A könnyebb áttekintés kedvéért célszerű elfogadnunk Frederick A. Cooknak, Peary hírhedt versenytársának a javaslatát, hogy a déli sark gömbösüvegét négy negyedbe szabjuk, a délkörök mentái s ezeket a gerezdeket így nevezzük el:

1. A greenwichi délkörtől a keleti hosszúság kilencvenedik fokáig: afrikai kvadráns (African Quadrant). Ez az Afrikától délre eső sarki terület.

2. 90 fok keleti hosszúságtól 180 fok keleti hosszúsáig: ausztráliai kvadráns (Australian Quadrant).

3. A 0 foktól (Greenwichiül) a nyugati hosszúság 90. fokáig terjedő antarktikus terület neve amerikai kvadráns (American Quadrant).

4. 90 fok nyugati hosszúságtól 180 fok nyugati hosszúsáig: csendes-óceáni kvadráns (Pacific Quadrant).

Hír szerint Amerika szerényen ezt a két utóbbi negyedre követeli csak: a nyugati féltekét (Western Hemisphere), a Dél-Amerikától és a Csendes-Óceántól délre elterülő félgömbösüveget.

Az újságokban megjelent tudósítások hangsúlyozták, hogy ebben a nyugati féltekében a déli sark is benne foglaltatik. Hát ez igaz. De éppúgy igaz az is, hogy a déli sark mind a négy kvadránsban egyformán benne van, vagy egyikben sincs benne. A déli sark matematikai pont, nincs kiterjedése. A déli sarkon álló ember csizmasarka mind a négy kvadránst tapossa. Ezen a címen tehát (nyugati és keleti félteke) nem dönthető el a vita, hogy kié a déli sark, még akkor sem, ha megegyezne a két versenytárs, hogy a nyugati félgömb legyen Amerikáé, a keleti meg Angliáé.

De nem is erről van szó. Nem a sarkról, hanem a sarkvidékről és a

tengerről. A sarkvidék rejtett és nem is rejtett kincseiről: a szénről (amelyről már Shackleton is hírt hozott), egyéb ásványi kincsek lehetőségéről, a vadász- és halászsákmányról s nun utolsó sorban talán — a repülő-állomásokról! A még lakatlan területek nem szükségképpen lakhatatlanok. Volt idő, nem is régen, amikor a Spitzbergen-szigetek (most Svalbard) annyira elretentően hatottak az oda telepített rabolna, hogy haza kéredeztek: inkább végezzék ki őket odahaza. South Georgia, a Falkland-szigetek, a South Orkney-szigetek, South Shetland, Kerguelen-, a Heard-sziget és még sok más sziget és földség, egyformán alkalmas vagy nem alkalmas a letelepedésre. Amelyik ma lakatlan is közülük, úgy lehet, rövidesen azt is ellepik a leteleplők. Ugyanígy nincs benne semmi lehetetlenség, hogy magát a déli kontinenst is hamarosan előzönlik majd az emberek. Az ember a legalkalmazkodóbb teremtese az élők világának. Scott is, Feáry is megemlíti, mily ideális üdülőtelepeket lehetne alapítani a sarkok vidékén!

Legújabb híre járt, hogy Argentína is készül rá, hogy bejelentse igényét a déli sarkvidék egy darabjára, nyilván az „amerikai negyedben“, amely Patagóniától s a Tűzföldtől alig egy iramodásnyira van — repülőgépen. Argentína csakis a „szomszédság“ jogán pályázhat az Antarkükára. Expedíciót sohse küldött oda; mindössze két argentinai hajóról tudunk, amely némi érdemeket szerzett a déli sarkvidéken: az egyik az Uruguay nevű ágyúaszád, amely Irizar kapitány parancsnokságával megmentette és hazahozta Nordenskiöldöt és egy másik, amelyik megkísérelte, hogy Shaddetont visszazállítsa az Elephant-szigetre, otthagytott társaihoz, de nem sikerült eljutnia oda.

Ha a lakott földek „közelsége“ alapot nyújt az új honfoglalásra és osztozkodásra a déli sarkvidék szüzi területeiből, elsősorban Argentína és Chile, Dél-Amerika két déli tengerparti állama pályázhatna, azután Ausztrália és Dél-Afrika (tehát az angolok). Az Egyesült-Államok csak jóval ezek után kerülnének sorra.

Északon könnyebb a helyzet. Valószínű, hogy már nem rejtőzik több számottevő ismeretlen földség vagy sziget az Északi Jeges-tengerben. A már ismertek nagyrészt máris a szomszédos államok birtokai. Talán egyetlen kivétel Grönland, amely névleg a dánoké.

Ma még nem tudjuk, miféle érveket fog felsorakoztatni Amerika és Anglia a délsarki kérdés kibogozására. Amit idáig olvastunk erről, meglehetősen ellenmondó. Hallottuk, hogy Amerika főként a Byrd új fölfedezéseire alapítja igényét, Anglia meg azt válaszolta erre, hogy a pusztá fölfedezés nem elég a birtokszerzésre. Kétélű válasz, mert hiszen ha valami támogathatja Anglia jogigényét az Antarktikanak csaknem egész területére, hatalmasabb érvet, szilárdabb alapot keresve sem találhatna, mint fölfedező utazóinak évszázados küzdelmeit, erőfeszítéseit, sikereit. Nem értjük, hogy ha a fölfedezés nem elég jogcím a gazdátlan területek megszerzésére, miféle más hathatós érvet fog felvonultatni Anglia diplomáciája?! S miért készül éppen most útrakelni harmadszor is a déli sarkvidékre, új földek fölfedezésére, Sir Douglas Mawson, az ausztráliai tudós kutató?!

5. Lássuk csak röviden, mely államok szereztek érdemeket az első fölfedezés jogán a déli sarkvidéken. Hogy ezt eldönthessük, tisztáznunk kellene előbb a déli sarkvidék fogalmát. Szigorúbb meghatározása ennek a területnek ez lehetne: az Antarktikhöz tartozik minden szárazföld és sziget, amely túl van a déli sarkkörön. A déli sarkot is magában foglaló szárazföld egész kiterjedésében az Antarktikhöz tartozik, akár túl van a sarkkörön, akár innen. Így valahogyan kell meghatározni ezt a bizonytalan kontinenst, mert nem ismerjük még pontosan a körvonalait. Az Autark-

tika nevet John Murray, a ChaUenger-expedíció tudós tagja, ajánlotta először.

Az afrikai negyedben a francia Bouvet, Marion és Kerguelen fölfedezései nem terjednek a sarkkörig. Cook lépi át elsőnek a sarkkört, de szárazföldet nem fedez föl. Az orosz Bellingshausen 1820-ban tizenhat hosszúsági fokot hajóz végig a sarkkörön túl és eljut a 69 fok 6 perc déli szélesséig. Szárazföldet itt sehol nem fedez föl. Biscoe a 69 fok déli szélesséig nyomul előre 1831-ben és fölfedezi az Enderby-föld északi nyúlványát a sarkkör közelében (Cape Ann, 66 fok 25 perc). Partra szállnia nem sikerül. Kemp (ugyancsak angol hajós) 1833-ban szárazföldet fedez föl a 66 fok déli szélességén (Kemp Land). Moore amerikai hadnagy előnyomul a 67 fok 50 perc déli szélesséig és bizonytalan jelentést hoz haza a 64 fokon látott földségről.

A ChaUenger-expedíció éppen csak áthaladt adéU Sarkkörön, tudományos eredményei nagybecsűek, de szárazföldet nem talált túl a sarkkörön. A német Valdivia-expedíció nem hatolt el a sarkkörig. Drygalszki fölfedezi és kikutatja (1902-ben) az afrikai és ausztráliai kvadráns találkozásánál a Kaiser Wilhelm II -földet a sarkkörön. Meg van róla győződve, hogy ez a föld a kontinens széle. Utóbb a bajor Filchner két expedíciója bővítette a déli sarkvidékről való tudományos ismereteinket.

Az ausztráliai negyedben Baileny az első hajós, aki túljut a déli sarkkörön. Az ő fölfedezései nyomán jut el Ross 1841-ben a South Victoria Land-ra, a déU kontinensen. A kontinens partja mentén eddig el nem ért szélesséig hatol s hírt hoz a csaknem 4.000 méter magas Erebus vulkánról. Ennél is meglepőbb felfedezése a kontinenst szegélyező jégperemnek nyolcszáz kilométer hosszan elnyúló, meredeken alászegő jégfala. Ennek a tövében hajózva előre nyomul a 78 fok 4 perc szélesséig.

Francia kortársa, D'Urville, egy évvel korábban pillantja meg az Adélie Landot, a sarkkör tájékán. Ez a szárazföld belesik abba a vonalba, amelynek mentén az amerikai Wilkes hajózott végig ugyancsak 1840-ben a keleti hosszúság 158. fokától a 97. fokig. Ebben a negyedben tehát a francia és az amerikai hajósoké az elsőség, közülük is az amerikaié, mert Wilkes — ha bizhatunk megfigyelésében — négy nappal korábban pillantotta meg a szárazföldet. D'Urville partra is szállt egy ponton, Wilkes nem.

A norvég Kristensen az első ember, aki partra száll az Adare-fokon (South Victoria Land) 1895-ben, Borchgrevink pedig (1900-ban) el is indul a Ross fölfedezte jégperemen a szárazföld belseje felé, de alig jut el néhány kilométernyire (78 fok 50 perc).

Megint csak angol emberé a dicsőség, hogy elsőnek hatol be mélyen az új kontinens 'belsejébe. Scott kapitány első útján, 1902-ben, a 82 fok 17 perc szélességéről fordul vissza. Vele van Shackleton is. Scott rekordját (s vele az önmagáét is) Shackleton dönti meg 1909-ben (88 fok 23 perc). Shackleton előrenyomulása után nem volt több meglepetés, hogy a déli sark 3.000 méteres fennsík van, a szárazföld szívében. A déli sarkot magát is az ausztráliai kvadráns felől hódította meg az angol Scott (1912 január 15), egy hónappal Amundsen után.

Az amerikai negyedben csakugyan valószínű, hogy amerikai bálnavadászok bukkantak föl először 1819 előtt. A South Shetland-szigeteket W. Smith fedezte föl 1819-ben. A rákövetkező évben az angol Bransfield és az amerikai Sheffield térképezték a szigetcsoport egy-egy vidékét. Az amerikai bálnavadászok közül egyedül Palmer jut túl a sarkkörön (1821).

Ebbe a negyedbe esnek Bellingshausen fölfedezései (1821): a Peter-sziget, az Alexander-föld, messze túl a déli sarkkörön, és Weddell rekordverő hajóútja (74 fok 15 perc). Biscoe 1832-ben fölfedezi a Queen Adelaide-szigetet (67 fok 15 perc), a Biscoe-szigeteket. D'Urville francia nevekre kereszteli el a Palmer Land egyes szigeteit.

Ross harmadik útján (1843) megpillant néhány elárvult szigetet a messze délen, lehajózik a 71. fokon túl s ott mély tengert talál.

A norvég Larsen 1893-ban a 68 fokig, Evensen a 69. fokig követi a Graham névre elkeresztelt Palmer-földet.

Valamennyit túlszárnyalja tudományos jelentőségben a belga De Gerlache (1898), a skót Bruce (1903—1904), a svéd Nordenskiöld (1902—1903) és a francia Charcot (1903 és 1908) expedíciója. Egyikük sem fedezett föl azonban számottevő új földségeket. Wilkins 1928-ban a Graham-föld felett 2.000 kilométert repült egyhuzamban, egyetlen napon.

A csendesóceáni negyed volt a legutóbbi időkig a legkevésbé ismert része a délsarkvidéknek. A régi utazók közül Cook, Bellingshausen, Walker

ét ROM szeltek át a déli sarkkört ebben a rettentő vízsivatagban. Ross fölfedezése (a nagy légfal) átnyúlik ebbe a területbe, hiszen ezen a „magas“ szélességen már erősen megrövidülnek a hosszúsági fokok. Idáig terjesztette ki kutatásait Scott (King Edward földje), innen ostromolta meg (a Bálna-öbölből) Amundsen a sarkot. Es ezen a vidéken kutat mostan a valamennyinknél szerencsésebb és fűgőbb Byrd ezredes, az amerikaiak büszkesége.

Ha a pusztá fölfedezés s a győzelmi jelvény kitűzése nem elég jogalap is a délsarkai föld birtokára: Byrd bravúros repülőútjai, bajtársi önfeláldozása és őriási területeket átfogó kutatásai bizonyára nagy súllyal esnek a serpenyőbe, ha az amerikai érdemek megméréséről lesz szó. És az ő kutatásai csakugyan belesznek, ha nem is az amerikai kvadránsba — a nyugati hemiszférába, amelynek a birtokára most igényt támasztott a nyugati félteke leghatalmasabb állama.

A Monroe-elvet azonban hiába hangoztatja az Egyesült-Államok. Még ha a geológiai összefüggést kimutathatná is a tudomány, az Andok roppant hegyláncának folytatását a déli kontinens hegyeiben: ez is csak Argentína igényét erősítené meg, azt is csupán az Antarktika egy kis részére.

Sajátságos és zavaró véletlen, hogy az amerikai Wilkes hadnagy múlt századbeli meglepő fölfedező útja elejétől végig a keleti félgömb sarkköre mentén húzódik kelettől nyugatnak, azon a féltekén, amelyet még az amerikai felfogás is az angoloknak enged át.

Bajos igazságos ítéletet mondám: kit és mennyi illet meg jogosan a déli sarkvidék szárazföldjéből és tengeréből. A Mare liberum legtágabb körü értelmezése is a szárazföldet birtokló hatalom szuverenitása alá helyezi a partmenti vizeket. A tengereire féltékeny két nagyhatalomnak döntenie kell előbb vagy utóbb: melyiküké legyen az óceánok és a levegő óceánjának az a sok-sok ma még kiszámíthatatlan értékű kikötője, amely a hatodik világrész jégövezte partja mentén kínálkozik a tengeri és légi flották befogadására.

Az emberiség és a civilizáció érdekében reméljük, hogy ezt a legújabb diplomáciai bonyadalmat nem tankokkal, torpedókkal és bombával fogja megoldani a Föld két legfélelmetesebb haderejű hatalmassága.

HALÁSZ GYULA

BELPOLITIKAI SZEMLE

—Harang és szaxofón — A börtönbüntetés vaskeresztye — Visszhang nélkül — Miniszter-változás — Roma locuta, causa finita — Motívumok a „Szentivánéji álom“-ból —

SZENT ISTVÁN királyunk intelmeinek megszívlelésére vall az a nemzeti politikánk keretében lassan, észrevétlenül végbemenő revízió, amely magasztos rezgésével a hazájáért aggódó, hazája jövőjét gondolataiban, tervezgetésében egyre építő magyar lelken átvonul. Nemzetek sorsát lombikban főző szobatudósok gúnyolódása, amely a Jászi-féle „Keleti Svájc“ eszméjével azonosítja a teljesen revideált és az új európai viszonyokhoz és államhelyzetünkhöz mért nemzeti politikát, nem lehet akadály annak, hogy Szent István politikáját a maga egész fenségében kövessük. E legnagyobb magyar államférfiúnak: a magyar kultúrmemzet megterem-

tőjének volt halhatatlan gondolata a nyugati eszmekörbe való bekapcsolódása, a germán szellemi életközösségbe való belépése a magyarnak. E tradíciónak ápolása az ezredév viharai után ma is kötelessége és büszkesége minden nemzetéért dolgozó, küzdő és a nemzet jövőjét megalapozni vágyó államférfiúnak.

Ebben az irányban örvendtes a most lefolyt boroszlói látogatás. A boroszlói egyetem, amely nemcsak, hogy olyan minden ízében modern és nagy tudású professzorokat termelt ki, mint amilyen Werner Sombarth, hanem előiskolája, mintegy előkészítője a boroszlói katedra annak, hogy valaki a berlini egyetem professzora legyen, ennek a hatalmas városnak nemcsak büszkesége, de szellemi centruma is egész német Sziléziának, valamint a német birodalom egyik legkényesebb és legexponáltabb részének.

Arra már sokszor volt eset, hogy egy egyetem más egyetem tanárát előadások tartására meghívja. De arra még nem volt példa, hogy az egész tanári kart hívja meg. Ez az egyetem meghívta a budapesti Pázmány Péter Egyetemnek egész tanári karát, hogy egy héten át tartson Boroszlóban előadásokat. A tanári kar kész örömmel tett eleget e meghívásnak. És íme, alig múlt el a nyár, a boroszlói tanárok már is viszonzták e látogatást. És Budapesten az értékes előadások egész sorozatát tartották meg, egyúttal áptolták a német-magyar barátkozásnak nagykonceptiójú és egész jövőnkre kiható eszméjét.

Mert egyet ne feledjünk el sohasem! A végzet szeszélyes játéka csapkodhat bennünket ide-oda; bölcs államférfiaknak kötelességük az, hogy a lehetőségek útját mindenfelé nyitva hagyják, ha kell, kimunkálják, hogy döntő pillanatban a nemzet bármelyikre ráléphessen. De egész lelki habitusunk a nagy német nemzet vonzó körébe parancsol minket, azon német nemzetébe, amely a tudomány terén vezetni fog mindig, amely minden balsorsban s ezer csapás után a Dichter und Denker népe marad, amely a kultúra terén mindig az első lesz kerek e világon, amely a német hűségnek, a Treue und Glaubenak sziklaszilárd érzéseivel fog jövő szomszéd-ságunkban a mi jó és balsorsunkban őrt állani felettünk.

Hogy milyen lesz a külpolitikánk, milyen a nemzetközi orientálódásunk, azt eldönteni nem lehet e sorok feladata. De hogy lelkileg milyen nemzettel érintkezzünk, intim szellemi kapcsolatba milyen népekkel lépünk: ez döntő hatást gyakorol belpolitikánk alakulására. És ennek a döntő hatásnak legáldásosabb eleme: a becsület, a tiszta erkölcs, a hűség!

Becsület, tiszta erkölcs, hűség: ezek azok a nemzeti erények, amelyeknek a tiszta harang csengéséhez hasonló hangja üdítő és felemelő hatással zengi körül a magyar glóbuszt. Ehhez képest minden egyéb mondvasínált, importált, külföldi, modern jelszó, olyan, mint a rádióba fogott szaxofón hamishangú és bántó recsegése!

A BÖRTÖNBÜNTETÉS vaskeresztje jár ki annak a szociáldemokrata elvtársnak, aki a kommunizmus kitörésekor egy egész község élére állott, azt forradalmosította és a hivatalos vizsgálat adatai szerint, mint a forradalmi katona- és munkástanács elnöke, „cselekményeit nem a téveszmék fertőző hatása alatt követte el, hanem — tanító, intelligens ember léte — önzésből, stréberségből“. Alig, hogy kitöltötte a jeles férfiú csaknem két évig tartó börtönbüntetését, egyik legnagyobb és legműveltebb városunk szociáldemokrata pártja titkári állásra választotta meg és mint ilyen, a párt baloldali szárnyát igyekezett erősíteni és gyarapítani. Ez a férfiú most elköltözött az élők sorából és a párt hatalmas temetést rendezett a számára. A temetésen elhangzott beszédek közül a legkiemelkedőbb a búcsúztató szónoknak ez a ditirambikus megállapítása volt:

„Amikor a forradalmak szele Téged is magival sodort, sok más derék elvtárrsal együtt utána Téged is rabságba vittek, mert küzdeni mertél a szabadságért. De a rabság nem tört meg. Egész emberként kerültél ki a börtönből és mi szerető szívvel öleltünk magunkhoz! Nálunk folytathattad a nevelő munkát, — a szocialista nevelés munkáját — mit a gyermekeknél kénytelen voltál abbahagyni.“

A szocializmus erkölcsi megerősödése nem életideálom. Semmi kifogásom ellene, ha a szocialista nevelés munkáját ilyen erkölcsi alapon álló egyének végzik el. A kommunista múlt ellen sem emelek vétót. Válasszák meg titkárrá, vezéré, királyá azt, aki a forradalmi munkás- és katonatanács elnöke volt. Ízlés dolga. Ártani nem ártanak vele, csak önmaguknak. Azt sem bánom, ha a forradalmat szabadságnak minősíti a szónok. Kétségtelenül igaza van, mert hiszen akkor lopni, rabolni, gyilkolni szabad volt és ma nincs meg ez a szabadság. Nem sérti az ízlésemet az sem, ha ezt a férfit szeretettel magukhoz ölelik. Öldjék! Még azt sem rovom fel, hogy úgy ünneplik az emlékét, mintha kommunista korszakban szeplőtelen életű egyént emelnének a váltakra.

De már az ellen felháborodik minden jogászai érzékem, hazafias érzésem és jóízlésem is, hogy a börtönbüntetést úgy emlegetsek, mint valami dicsőséget, mint valami érdemet, mint egy vaskeresztet, amely hódolatra, megbecsülésre készíti azokat, akik a hősi tettek bizonyosságát jelentő érdemkeresztek előtt kalaplevéve szoktak megállani és meghatottságtól remegő hangon szólnak a világháború dicsőségben szolgált vitézéhez.

A konstantinápolyi héttorony rabságának, Kufsteinnek és Nejgebájnak, orosz fogságnak, szibériai szenvedésnek emléke dicsfényt szórt a szenvedő homlokai köré, babérkoszorúval fonta körül a fogságból szabadult homlokát.

De hogy a forradalmi bűnökért szenvedett börtönbüntetést a vaskereszt magasztos szerepét játssza valakinek az életében és halálában, őt ezért ünneplik, ez már a sülyedésnek olyan mértéke, amelyet csak az a másik sülyedés múlt felül, melybe az a társadalom merül el, mely szótlanul túri a büntett ilyenféle feldicsérését és a nevében kiszabott börtönbüntetésnek fülehallatára, jelenlétében való felmagasztalását.

NINCS VISSZHANGJA a kegyelmes és méltóságos demagógék lazító szózatának. Hiába, a nép nem akar mozdulni!

Minden csábító szirénhangra egy-egy keserű emlék bukkan elő a nemzet nem is olyan rég múltjából. Mikor valami idegen nagyságot emlegetnek, mindenki Wilsonra gondol, aki Masarykkal szőtt összeesküvésének következményeképpen a trianoni boncasztalon darabokra tépette szegény hazánkat. Mikor demokratikus húrokat pengetnek, az jut az eszünkbe, hogy Károlyi Mihályék is egyre azt dúdolták, hogy demokrácia nélkül nincsen béke, demokráciával minden meglesz. Akkor is az általános titkoson lovagoltak!

Ma az egyik politikai magántudós 12 pontot terjeszt elénk, közte a nagybirtokok kényszerkiszajátítását és a munkakényszert. A másik 14 kemény pontban az októberi programot prezentálja nekünk. A harmadik Nagyatádi Szabó István 16 pontját recitálja el.

Valamikor, nem is olyan régen, Jászi Oszkárék csak 6 pontot ajánlottak, De ez a hat pont, ez a hat pont azután olyan volt, amelytől sírva koldult a magyar.

A nép mindjárt hinni fog ezeknek az ügyefogyott, régi rögeszméktől megmételvezett, öreg lázítóknak, mihelyt felejtteni tud. De ehhez legalább évtizedek és új nemzedékek kellene. Tehát vagy új ideával jöjjenek, vagy várjanak addig! De hol lesznek már ők akkor? Még egy lehetőség kínálkozik a számukra: nyugodjanak bele, hogy sehogysem kellene a népnek. És ez az

egyetlen kvalifikációjuk arra, hogy szabadon lázíthassanak tovább — az emberi kor legvégső határáig. Éljenek soká, de visszhang nélkül!

CSÁKY KÁROLY gróf lemondott a honvédelmi miniszterségről, mert elkedvetlenítették azok a támadások, amelyek a napi sajtó egy részéről érték. Aki hét éven át vasfegyelemmel és atyai jóindulattal vezette a minisztériumot, rendbeszede a kezdet nehézségeivel küzdő maroknyi honvédséget és felszerelte azt a modern hadfelszerelés minden megengedett eszközével, kedvelné tette a katonai pályát, amelynek keretében az ellátást egyre javította, a szociális követelményeknek is eleget tenni igyekezett, aki újszólván a semmiből életrehívta a fűzfői löporgyárat és egyéb, a hadsereggel kapcsolatos virágzó vállalatokat teremtett, annak ízlése és idegrendszere nem bírta elviselni az ellene hónaponként meg-megújuló támadásokat és lemondásáról szabályos időközökben megjelenő válsághíreket.

Utódává a kormányzó Gömbös Gyula államtitkárt nevezte ki, aki hivatalbalépésekor elhangzott korrekt és férfias nyilatkozatával nemcsak pártjának tetszését nyerte meg, de ellenfeleit is egycsapásra lefegyverezte és azokban a radikális berkekben is jóakarátú hangokat váltott ki, melyek eddigi politikai működését bizalmatlansággal kísérték.

Mindenesetre a kormányzó elhatározása egy olyan férfiút ültetett a miniszteri székbe, akinek katonai múltja és kiváló képességei a legszebb reményekre jogosítják a nemzetet.

ROMA LOCUTA. Apponyi nyilatkozott! Megérkezvén Genf bói és Párizsból, a magyar nemzet érdekében vívott dicsőséges szellemi harcainak színhelyéről, arra a kérdésre, hogy mit szól a mind erőteljesebben felhangzó demokratikus követelésekhez, Apponyi a következőképpen válaszolt:

„Arról az összefüggésről, amely sokak állítása szerint egy demokratikusabb irányú magyar belpolitika és Magyarország külügyi helyzete között volna, nekem személyes tapasztalataim nincsenek. Több rendbeli beszélgetéseink során ezt a szempontot előttem senki sem említette. Ezzel nem akarom tagadni, hogy az uralkodó nyugati eszmeáramlattal való szorosabb összefüggés, amely a magyar nemzeti politika évszázados hagyományaihoz tartozik, nem válnék előnyünkre, de a döntő mozzanat ma is éppúgy csak, mint a múltban, a hatalmi érdekek mérlegelésében áll.“

Aki külföldön sűrűbben megfordul és gyakrabban érintkezik a nyugati országok politikájának intézőivel, az tanúbizonyságot tehet ez igazság mellett, amelynek szószólója a mi nagy Apponyink lett.

Külföldön élő magyar hazánkfiai ellenséges indulattól eltelve a mai rezsim iránt, rúgnak egyet-egyet ezen az országon. Δ rúgásnak legújabb formája az, hogy félrevezetik külföldi jóakaróinkat vagy hamis intervjút adnak a szájukba és ugyanazt a nótát fújatják el vele, mint amilyeneket nemrég még az ellenséges propaganda terjesztett szegény hazánkról.

Bethlen István gróf is nagyfontosságú nyilatkozatot tett e témáról ugyanabban a sajtóorgánumban, amely a londoni legújabb felültetés áldozata lett. Ebben a nyilatkozatban szegénységbi bizonyítványnak minősítve azt, ha valaki külföldi jóakarói csatasorba állításával akar a belpolitikában sikert elérni, így szólt:

„Sokkal nemesebb és nagyobb feladatot látok abban, hogy ha külföldre utazó magyar politikusok helyes világításba állítják az ország ellenségei által terjesztett hamis híreket Magyarország viszonyairól, mint hogyha szószólóivá szegődnek olyan kijelentéseknek, amelyeket még ezelőtt pár évvel magyar emigránsok és nagyon is ismert, jól fizetett külföldi propaganda bűrök terjesztettek Magyarországról. Ilyen kijelentések alatt értem a középkori, feudális, oligarchikus és hasonló jelzőket.“

Külföldön — mint ahogy Apponyi Albert is mondotta — sehol nem lehet hallani olyan irányú követelést, hogy a magyar nemzet változtassa meg politikai módszerét és alkotmányos életét. Külföldön a helyzet — Apponyi szerint is — a hatalmi érdekek mérlegelésében áll. S nagyon helyesen mutatott rá a miniszterelnök arra, hogy kerülnünk kell minden lépést, amely súlyos belpolitikai harcokat idézne fel, vagy a pénzügyi és gazdasági konszolidációt a legcsekélyebb mértékben is veszélyeztetné.

Aki akár külföldön, akár belföldön vét ez ellen, nem barátja az a magyar nemzetnek. Szerencsére a magyar nép sokkal tisztábban lát és tudja azt, hogy egy konszolidált nemzet egységes vezetés alatt sokkal nagyobb politikai tényező a nemzetközi nagy kérdésekben, mint a pártharcoktól darabokra tépett, demagógoktól vezetett párttörödékek uralma alatt máról-holnapra vegetáló közélet.

GARAMI ÉS BUCHINGER ellen folyamatba tett büntető perek törlését elrendelte a kormányzó. Ezután jöhetnek haza szabadon, a nélkül, hogy helyt kellene államok azokért a cikkekért, amelyeket az utolsó tíz évben külföldön publikáltak.

Egy szomorú és egy örvendetes jelenség mutatkozott a kormányzó e legfelsőbb ténye kapcsán.

A szomorú: az a hang, amelyet a két vádlott megütött mind a kettőjük által aláírt közös nyilatkozatukban; itt kijelentik, hogy felettük csak a szociáldemokrata pártválasztmány áll és semmi más. A logikus az lenne, hogy a pertörlést is hát ez rendelje el! Ebben a szomorú jelenségben vigasztaló annak a tudata, hogy ők ezt csak azért írták így, nehogy a párt tagjai azt gondolják, hogy ők a kormánnyal kötött paktum alapján jöhetnek haza.

A „Szentivánéji álmómban azt mondja Gyalu a királyi díszteremben tartott előadáson: „Én Gyalu vagyok, az asztalos, én nem vagyok oroszlán, nehogy megijedjen tőlem a díszes társaság!“ ők fordítanak egyet ezen a mondáson és szólnak ekképpen: „Mi oroszlánok vagyunk és nem asztalosok, akik tíz éven át gyalulgattuk a külföldön ezt a mi szerencsétlen országunkat, amdyet akkor szerettünk meg igazán, amikor gyalulgattuk... Hazajöttünk azzal, hogy továbbra is oroszlánok maradhatunk. Csak egy kis beléptijegyet kaptunk.“ Ez a beléptijegy a pertörlés...

A másik: az örvendetes jelenség e kormányzói ténnyel kapcsolatban az, hogy a szociáldemokrata párt hivatalos közlönyében évek hosszú sora óta most jelent meg az első igazán hazafias cikk a pertörlés hitének a lapokban való megjelenése után.

Igaz, hogy ennek is van egy szépséghibája: most már valamennyi emigráns hazahozatalát kívánja.

Ezt is megkaphatják. De előbb törvényt hozunk arról, hogy csak az jöhet haza, aki legalább 20 évig írta a magyar nemzet megbecsülése ellen vétkező cikkeit.

Itt azután megint más baj van. Ezeknek szabad lesz hazajönni.

Szabad, de nem lehet.

Mert már rég itthon vannak!

HEGEDŰS KÁLMÁN

KÜLPOLITIKAI SZEMLE

— *Stresemann halálai a német helyzet — MacDonald Amerikában, a leszerelés, franciaét olasz Máspon — Az angol-amerikai viszony gazdasági vonatkozásai — Az angol-orsos érintkezés — A cseh belső helyzet — A szerb bánóságok — A Schober-kormány —*

STRESEMANN meghalt. Hősi halott volt — fáradhatatlan küzdelme, S közepett érte őt utól a régóta leselkedő halál keze. Közel volt már hozzá, hogy befejezze a nagy munkát, amelybe kezdett: Németország politikai tekintélyének helyreállítását és területének megszabadítását az idegen megszállástól. De már nem adatott meg neki, hogy megérje becsületes és hazafias vágyainak teljesülését. Az emberfeletti erőfeszítéssel folytatott harc — legutóbb a hágai küzdelem — teljesen megőrölte különben is halálos kórral küzdő testének utolsó erőit. Megnyitotta az utat népének az Ígéretföldjéhez, de ő maga már nem láthatta meg az utolsó francia katona távozását a Rajna vidékéről. Mély emberi tragikum rejlik ebben és súlyos politikai tragikum Németország számára, hogy még egy nehéz munka befejezése előtt dőlt ki az az államférfia, aki meg tudta szerezni országának a külföld bizalmát és bölcs belátással, tekintéllyel, de erővel is elvezette népét a katasztrófák útjáról. Talán sokan nem értettek egyet politikájával és azon a véleményen voltak, hogy túlsókat adott fel, hogy több erőt mutatva kevesebb áldozatot kellett volna hoznia a birodalomnak. Nehéz az ilyen politikai viszályt eldönteni, de aki az eseményeket közelről figyelte, annak józanul és tárgyilagosan azt kell mondania, hogy Stresemann nem a lemondást, hanem a realitás útját járta, hogy senki más úgynevezett erélyes eszközökkel — vajjon hol állottak ezek a birodalom rendelkezésére? — többet nem érhetett volna eh. A birodalom közvéleményének többsége mély fájdalommal hajtotta meg zászlaját a németiség nagy halottja előtt, a háború utáni Németország, a polgári német köztársaság képviselőjének ravatala előtt. Hisszük, hogy a történelem éppúgy fog ítélkezni Gustav Stresemann felett, mint a Német-birodalom jelesei és a külföld államférfiai, akik őt ismerték és becsülték.

A félbemaradt munkák egész sorozata maradt utána: a Reichstaggal mihamarabb el kell fogadtatni és ratifikáltatni a Young-tervet; Franciaország felé ki kell küzdeni azt, hogy a köztársaság csapatai a hágai jegyzőkönyvben megállapított időn belül — 1930 június 30-ig — elhagyják a Rajna vidékét; a Franciaországgal most kezdeményezett tárgyalásokat a Saar-vidék kiürítéséről szerencsésen be kell fejezni. A Reichstag pártjai még a temetés napját sem várták be és máris a legteljesebb bomlás és belső viszálykodás jeleit mutatták: mindegyik magának akarja megszerezni Stresemann örökét, amelybe a kancellár ideiglenesen a kabinet másik néppárti tagját, Curtius birodalmi gazdasági minisztert ültette be, aki Hágában együtt volt Stresemannal és így joggal tekinthető az elhunyt államférfi politikai végrendelete végrehajtójának. A birodalmi gyűlésen, a politikai pártokon és a koalíción belül mutatkozó nehézségeken kívül a kabinetnek az országban is harcot kell indítania a német nemzeti párt akciójával szemben, mely népszavazást akar a Young-terv ellen megszervezni. Nehéz lenne a Deutschnationaloknak ezt az eljárását hazafiasnak vagy politikailag lelkiismeretesnek minősíteni, de nem valószínű, hogy belső politikai meg-
rázódtatáson kívül más politikai eredményt elérhessenek.

A NÉPSZÖVETSÉGI közgyűlés befejező napjait az Egyességokmány 19. cikkére vonatkozó kínai javaslat tárgyalása tette különösen érdekessé:

a kínaiak felvetették a kérdést, hogyan kell vájjon az „alkalmazhatatlanná vált szerződés revíziójáról“ szóló cikket gyakorlatilag érvényesíteni? Bár a javaslat nyilvánvalóan a kínai birodalomnak a hatalmakkal kötött exterritorialitási szerződéseit célozta, a kisantant mégis magára vette a dolgot és éles küzdelmet folytatott a javaslat napirendretűzése ellen. Végül a diplomáciai józan ész győzött — napirendre tűzték és a lehető legenyhébb formában letárgyalták. A határozati javaslat, amelyet az Assemblée végül elfogadott, nem sokkal több magának a cikknek parafrázisánál. Azonban kétségtelenül nagyjelentőségű már ez a megmozdulás is, mert megmutatta a formális utat, amely a tarthatatlanná vált nemzetközi helyzetek békés megváltoztatását lehetővé teszi.

A Nemzetek Szövetsége 10. közgyűlésének másik érdekes eseménye az angolok igen határozott állásfoglalása volt a tengeri és szárazföldi leszerelés meggyorsítása mellett. Lord Cecil határozati javaslata igen komoly formában vetette fel a leszerelési metódusok és a leszerelés ellenőrzésének kérdését. Végül a nemes lord elfogadta ugyan javaslatának olyan módosítását, mely annak gerincét kivágta, de viszont jelezte, hogy egyelőre nem is akart más, mint megmutatni az utat, amelyen Nagy-Britannia vagy legalább is annak kormánya haladni akar. Nem volt érdektelen megfigyelni, hogy Angliát ebben a közérdekű és a béke szempontjából rendkívül nagyjelentőségű akcióban csak egynéhány skandináv állam, a Németbirodalom, Magyarország és Ausztria támogatták: a külpolitika vonalán sokszor összetalálkoznak és lojálisán összeműködnek olyan államok, amelyeket belső politikai koncepciójukban alapvető különbségek választanak el egymástól.

A MUNKÁSKORMÁNY az egész vonalon logikusan fejleszti ki politikáját, amelynek alapvonalait MacDonald genfi beszédében tárta fel. Nagy-Britannia miniszterelnöke szeptember 28-án leánya társaságában hajóra szállt, hogy meglátogassa az Egyesült-Államok elnökét és vele a tengeri leszerelés, meg az angolszász államok békés kooperációjának szinte felmérhetetlen jelentőségű kérdéséről személyes megbeszéléseket folytasson. Ezeknek az október 5-től Washingtonban és Hoover elnök virginiai birtokán lefolyt tárgyalásoknak eredményét a két államférfi egy sajtóközleményben közölte a világgal. MacDonaldnak bevezető beszédében sikerült azt a hangot megütnie, amellyel bizalmat szerzett és jó benyomást keltett odaát; viszont otthon maga mögött találta az egész brit közvéleményt, amikor kijelentette, hogy nem egy párt, nem egy kormány képviselőjében, hanem egy nagy nemzet képviselőjeként jön a testvéremhez. Az igen óvatosan megfogalmazott és általános frázisokban nem szűkölködő nyilatkozat, „benső egyetértés“ létrehozásáról, a tengeri leszerelésre vonatkozó alapelvek azonosságának megállapításáról és a két birodalomnak arról a törekvéséről szól, hogy a nemzetközi békét minden erejükkel fenntartsák.

A találkozás első gyakorlati eredménye a tengeri nagyhatalmak leszerelési konferenciájának összehívása volt. A meghívókat Londonból Henderson angol külügyminiszter küldte szét: Japánt, Franciaországot és Olaszországot január harmadik hetére Londonba hívják össze. A konferencia alapja a két angolszász nagyhatalom között létrejött ideiglenes megegyezés, melynek fővonalai ismeretesek. Mindkét kormány hangsúlyozta, hogy a többi meghívott hatalmat nem akarják befejezett tények elé állítani s hogy a kettőjük között létrejött megegyezés, melynek egyes pontjai még nyitva is állanak, kizárólag csak arra szolgál, hogy a tárgyalásokat megkönnyítse. A MacDonald és Dawes amerikai nagykövet között a nyár folyamán létrejött megállapodás lényege tudvalevőleg az volt, hogy a két birodalom egymásnak teljes paritást biztosít. Viszont Nagy-Britanniának

az öt világrészben elterülő domíniumaira és gyarmataira való tekintettel nagyobb mennyiségű, de kisebb tonnatartalmú (7—8.000 tonnás), Amerikának kevesebb, de nagyobb tonnatartalmú (10.000 tonnás) cirkálót biztosít. A két nagyhatalom szívesen látná a tengeralattjáróknak mint a hadiflotta eszközeinek megszüntetését, de tekintettel a három másik kisebb flottájú hatalom éles ellenállására, valószínűleg non fogja ezt az álláspontját erőszakosan érvényre juttatni. Japán, Franciaország és Olaszország nem mondhatnak le a tengeralattjáróról, mely az ő legerősebb védelmi eszközüik.

A washingtoni tárgyalások egyik kimagasló eseménye azonban éppen a tengeri leszerelés kérdésében — legalább is amennyire ezt ma meg lehet ítélni — negatívum. Hoovernek és MacDonalddal — ezt hámozzhatjuk ki a kommüniké frázistengeréből — nem sikerült a cirkálók tonnatartalmát illetően még fennálló különbséget áthidalni, ami az utazás remélt célja volt: az amerikai admirális ellenállása úgy látszik, nagyobb volt e téren» mint ahogy azt a Labour-párt vezére elvárta. Ez az alapvető fontosságú kérdés tehát — éppúgy mint a tengerjog problémája — a Fehér Ház politikájának megfelelően nyitva maradt s az összes hatalmak részvételével Londonban kerülhet esetleg megoldásra. MacDonald érzelmi eredményeken és a további kooperáció lehetőségén kívül látszólag tehát nem sokat visz haza a tarsolyába: legfeljebb azt, hogy személyesen tapasztalhatta és felmérhette az Egyesült-Államok uralmi vágyának és ellenállóképességének mértékét.

MÍG A HÁGAI konferencia a reparációk konkrét kérdésében közelebb hozta egymáshoz Franciaországot és Olaszországot, addig a londoni konferencia ismét azzal fenyeget, hogy a két kontinentális nagyhatalmat elválasztja egymástól. Olaszország tudvalevőleg a tengeri felszerelések korlátozásának első feltételeként azt kívánja, hogy közte és Franciaország között a legteljesebb paritás állapíttassák meg, illetve, hogy egyáltalában a Középtengeren egy hatalom se tarthasson nagyobb flottát, mint Olaszország. A franciák ennek ellenszegülnek azzal az indokolással, hogy tekintettel nagyszámú gyarmataikra, amelyekkel az összekötetést biztosítani kell, nem fogadhatják el a teljes paritás elvét, hiszen ők sohasem koncentrálnak a Középtengeren egész flottájukat, melynek egyrésze az Atlanti-óceánon kell, hogy maradjon. Az olaszok viszont azt a jogos argumentumot tolják előtérbe, hogy számukra a flottaparitás életkérdés. Ha a flottájuk nem ugyanolyan erős, mint bármely más hajóhad a Földközi-tengeren, akkor, elvágva minden élelmiszer- sőt fűtőanyagforrástól, Olaszország ki van szolgáltatva a fölényes tengeri hatalommal bíró esetleges ellenfélnek. A két angolszász hatalom nehéz feladata lesz e között a két álláspont között közvetíteni és a megoldást megtalálni a nélkül, hogy az angolszász szupremácia kihasználásával megengedhetetlen erkölcsi vagy politikai nyomást gyakoroljanak a két latin hatalomra.

Merész vállalkozás lenne már ma megmondani, vajjon meg kell-e tehát ijedni a „Quaker“ és „Labour“ házasság esetleges imperializmusától vagy ebben csak egy lehetséges és fenyegető főhatalmi harc legalább is ideiglenes álcázását kell-e csak látni. MacDonald első amerikai beszédében olyasfélét mondott, amit latinul lehet talán legpontosabban és legpregnansabban visszaadni: „Si America cum nobis quis contra nos?“ A világ összes többi nemzetei méltán megijedhetnek ettől a békés arcú fenyegetéstől. De az aranyosan csillogó büszke éremfelírásnak megvan a másik oldala, van hátlapja is. Nagy-Britannia a háború óta emberfeletti erőfeszítést fejt ki, hogy pénzügyi, kereskedelmi és tengeri világhatalmi pozícióját szédületes tempóban felnyomuló volt kolóniájával szemben fenn tudja tartani. Világ-

hitelezői pozíciójában a newyorki piac már érzékenyen megtámadta — most újabban Párizs is támadást intézett ellene; az Egyesült-Államok a világ aranykincsének több mint 40%-át bírják; a Bank of England aranyfedezetének biztosítására pedig legutóbb olyan lépést volt kénytelen tenni, amely Londonnak mint hitelezőnek helyzetét még jobban megnehezíti: a bank váltóleszámitolási kamatlábát 6½%-ra emelte fel, aminek rövid ingadozás után az lett a következménye, hogy a font megszilárdult és a külföldön elhelyezett hitelek lassan kezdenek visszaszivárogni Angliába. A font sterling helyét tehát elsősorban a dollár, ma még kis részben, később valószínűleg szélesebb körben a francia frank foglalja el. Ha most Nagy-Britannia lemond a flottaelsőbbiségről — 1936-ra az egyezmény szerint majdnem teljesen egyenlő tonnatartalmú flottája lesz Amerikával — akkor a tovább is fékezhetően tempóban növekedő erejű Egyesült-Államok előreláthatóan a Brit Birodalom életbevágó érdekeit fogják olyan módon sérteni, amit észre nem venni a legmesszebbmenő pacifizmus dacára sem lesz lehetséges. Milyen lesz akkor a Washington és London közti „benső egyetértés”? Fenn lehet-e majd tartani az angolszász népek testvériségének illúzióját, a nélkül, hogy ez a Brit Birodalom számára a főhatalmi pozícióról való lemondással egyértelmű ne legyen? Az emberiség történelmi fejlődésére, civilizációnk jövőjére ezek valóban sorsdöntő kérdések lesznek.

ERKÖLCSI és politikai sikerekben meggazdagodva az angol munkáskormány olyan merész lépésre határozta el magát, amelyre nézve még három hónappal ezelőtt fogadkozott, hogy az adott körülmények között nem fogja megtenni. A Henderson külügyminiszter és Dovgalevszki párizsi szovjet nagykövet között szeptember 24-én újból felvett — júliusban megszakított — tárgyalások néhány nap alatt teljes megegyezéshez vezettek, a nélkül, hogy legalább is láthatólag, a szovjet teljesítette volna azokat a feltételeket, melyekhez Henderson, a még július folyamán az alsóházban tett kijelentései alapján akkor feltétlenül ragaszkodott. A munkáskormány úgy látszik kénytelen volt a választások alatt tett ígérését teljesíteni és belement a Szovjet-Oroszországgal való diplomáciai összeköttetés felvételébe, a nélkül, hogy a szovjetpropaganda megszüntetésére vonatkozóan több vagy nagyobb biztonságot nyújtó garanciát kapott volna, mint azokat a biztosítékokat, amelyeket az 1924-ben kötött és következményeiben teljesen elégtelennek bizonyult angol-orosz szerződés nyújtott. Hasonlóképpen, legalább is láthatóan, Oroszország adósságaira vonatkozólag sem ért el semmit. Mindezekre vonatkozólag a tárgyalásokat a nagykövetek kinevezési idejére tartották fenn. Hogy a nyilvánosságra hozott megegyezésen kívül a szovjet adott-e a Labour-kormánynak elegendő biztosítékot, azt sem lehet tudni. Lehetséges, hogy Henderson az alsóházi tárgyalás alkalmából, melynél a kormány a konzervatívok részéről igen éles támadásnak lesz kitéve, fog ebben az irányban felvilágosításokkal szolgálni. Ma mindenesetre úgy látszik, hogy Nagy-Britannia nem nyert és nem nyerhet ezen a megegyezésen semmit, mert hiszen ez kizárólag pártpolitikai természetű akció volt. Gazdaságilag sem jelent Angliának semmit a diplomáciai viszony újrafelvétele: élénkebb kivitelre Anglia nem számíthat és a kockázat, amely az angol kereskedőre vár, éppen olyan nagy lesz ezután is, mint eddig. Beszedovszkinak, a párizsi szovjetnagykövetség megszökött tanácsosának, aki a Cseka fenyegető keze elől a kertfalon át menekült és aki számára a Cseka vagy Gépéu ügynökei kész koporsót hoztak magukkal Moszkvából, groteszk és szégyenletes esete inkább azt mutatja, hogy az angol kormány a diplomáciai összeköttetés felvételének eredményeként a koporsókivitel emelkedését várhatja Angliából, többet aligha.

A TUKA Béla ellen indított új Kramarz-per és a minden civilizált embert megdöbbentő kegyetlen ítélet, amelyben ezt az erős meggyőződésű tót hazafit a cseh bíróság 15 évi fegyházra ítélte, messzehatóságú válságot provokált a zavaros összetételű új köztársaságban, amely úgy látszik mindenképpen be akarja bizonyítani, hogy a régi Ausztria minden hibáját átvette a többszázados hagyomány összetartó ereje nélkül. A kormánykoalíció fenyegető bomlása, melyből a tót néppárt kiválása biztosnak látszott és amelyben a cseh néppárt és a cseh agráriusok viszálya a kormányzást különben is megnehezítette, arra bírta a miniszterelnököt, hogy az elnöknek a parlament feloszlátását javasolja. Az ítélet kihirdetése után a tót néppártot képviselő két miniszter Hlinka páterrel teljes egyetértésben beadta a lemondását, minthogy a párt teljes mértékben azonosította magát a mártír Tukával s őt az október 27-ére kitűzött választásokon a párt kassai listavezetőjévé tette meg. Az ítélet maga tehát annyit jelent, hogy a cseh bürokrácia és judikatúra minden tótot, aki nyilvánosan, bizonyíthatóan annak vallja magát, bűnösnek tekint és bűnéért 5-től 15 évig tartó fegyházzal bünteti. Dacára annak, hogy az ítélet példátlan szemérmelenséggel Magyarországot is bevonta az indokolásba — a szlovák autonómiáért folytatott harcba! Magyarország teljes érdektelenséggel tekintette a pör fejleményeit, de viszont az egész magyar közvélemény őszinte részvétet mutatott a meggyőződéséért keserű mártíromságra ítélt Tuka és a szenvedésre ítélt tót nép iránt, amellyel mi magyarok kilenc évszázadon át testvéri egyetértésben éltünk — ezt ma még a nem magyarbarát Hlinka is kénytelen elismerni. Tíz évi kormányzás után ezt az eredményt érték el a csehek a mondva csinált csehszlovák testvériség és *egység* alapján.

DÉLRE TŐLÜNK a szerb diktatúra tovább halad az egységesítés útján, amelyet a szerb radikálisok és a Narodna Odrbrana, meg a Cérna Ruka céltudatosan kemény elhatározással vezetett. Sándor király egy legutóbbi dekrétumával a királyságnak eddigi nevét, melyben a három nemzet — szerb, horvát és a szlovén — neve paritáson szerepelt, eltörülte és helyébe az egyes nemzetek számára keveset, a nagyszerb és a pánszláv idea számára viszont sokat jelentő Jugoszlávia nevet adományozta államának. Azonfelül a királyságot bánóságokra osztotta fel, de a bánóságoknak nem hagyta meg, sem történelmi határait, sem történelmi nevüket. Horvátországot zágrábi bánágnak nevezik. A horvát bánág név pedig gúnyjául szolgál az ökölboszorított megadással tűrő horvát népnek, melyet a szerb gyilkosok idejében megfosztottak férfias tettekre képes vezéreitől. A szerb-horvát viszony tanulságos mása a szlovák cseh viszonylatnak. A tudatlanságból és gyűlöletből született békeszerződések belpolitikai következményei úgy látszik gyorsabban mutatkoznak, mint az éppen olyan biztonsággal várható külpolitikai változások.

OSZTRÁK szomszédunknak egyszer úgy látszik sikerült kínos latens válságát erélyesen és gyorsan megoldani. A Heimwehrek erélyes fellépése, mely a szociáldemokrata hatalmi túltengést akarja megszüntetni, a szövetséges állam egyes tagjainak belső egyensúlyát visszaállítani és egy céltudatos alkotmányreformmal az osztrák államot ismét lábra állítani, hónapokon át válsággal fenyegette a köztársaságot: az összeütközések, véres utcai harcok a Heimwehr és a köztársasági Védőszövetség között napirenden voltak. Már-már polgárháborútól és teljes bomlástól lehetett tartani, amikor a parlamenti pártok ráeszméltek tehetetlenségük veszélyes következményeire és gyors elhatározással Bécs rendőrfőnökét, a kancellárviselt Schobert állították

a kormány élére, aki nemcsak erélyes, céltudatos, hanem kormányozni tudó férfiú is. Kormányának működése elé, amelybe Schober igyekezett a köztársaság legtekintélyesebb férfiak felvenni, Ausztria lakossága osztatlan bizalommal néz, — talán még Bécs félrevezetett szocialista munkásai is jobb szeretik Schober nyugodt, de erélyes uralmát a Heimwehr fenyegető veszedelménél.

OTTLIK GYÖRGY

Steter Lajos tárcacikke: A „felszabadított Szlovenszko, folytatását, ill. végét következő számunk fogja hozni.

A SZERKESZTŐSÉG KÖZLEMÉNYEI

A Szemle zárta: minden hó 15-én délben.— írógépen irt cikkeket kérünk.— Előre meg nem beszélt kéziratokat csak akkor küldőnk vissza, ha bélyeggel ellátott megcímzett borítékot mellékel a szerző. — A cikkeket házilag korrigáljuk; korrektúralevonatot csak kivételes esetekben adunk. — A gépirattól eltérő korrektúrák és utólagos rövidítések költségeivel a szerző számláját vagyunk kénytelenek megterhelni. — A cikkek közlésével azok szerzői jogát a Magyar Szende megszerezte,

MAGYAR SZEMLE

A szerkesztőbizottság elnöke
GRÓF BETHLEN ISTVÁN

Szerkesztőbizottság

GOMBOCZ ZOLTÁN, GRATZ GUSZTÁV, GYALÓKAY JENŐ,
HEGEDŰS KÁLMÁN, HERCZEG FERENC, HÓMAN BÁLINT,
JANCSÓ BENEDEK, KENÉZ BÉLA, BÁRÓ KORNFELD MÓRIC,
KORNIS GYULA, LEPOLD ANTAL, PETROVICS ELEK,
RAKOVSZKY IVÁN ÉS RAVASZ LÁSZLÓ

Kiadja a MAGYAR SZEMLE TÁRSASÁG

1. A Magyar Szemle Barátai Szövetségének évi tagdíja mostani belépésnél 16 P. A tagok a Magyar Szemlét díjtalanul kapják. Jogi személyek, könyvtárak, iskolák stb. nem vehetők fel A M. Sz. B. Sz.-be. Ezeknek a folyóiratot évi 24 P előfizetési díjért szállítjuk.

2. Részletfizetésnél négyhavi díjak: törzstagoknak 4, egyéb tagoknak 6, jogi személyeknek stb. 8 P.

3. Külföldiek csupán előfizetőkként kaphatják A folyóiratot. Előfizetési díj külföldre évi 30 P.

4. Egyes szám ára 2⁵⁰ P (külföldön 3 P).

5. Bekötési tábla (4—4 füzethez) ára 2 P, egy kötet (4—4 szám eredeti bekötési táblába kötve) 10 P.

HÓMAN BÁLINT

ELNÖK

BALOGH JÓZSEF

FŐTITKÁR

GRATZ GUSZTÁV

ALELNÖK

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI. Vilmos császár-út 3

Telefon: Aut. 287—86

Postatakarékpénztárt csekkszámra száma: 22.300

Megjelenik minden hó elsején, hat íven

A Magyar Szemle előfizetési díja semminemű állami illetékezés alá nem esik 0- illetékdíjjegyzék, 80. tétel). Tisztelettel kérjük tehát a hivatali megrendelőket, szíveskedjenek előfizetési díjukat minden levonás nélkül átutalni

Minden jogot fenntartunk